

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY

KATEDRA PEDAGOGIKY

Jednooborová pedagogika kombinovaná

Lenka Korpová

Rozvoj verbálních schopností a sociokulturní prostředí rodiny

(teoreticko – empirická studie)

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Hana Krykorková, CSc.

PRAHA 2006

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně s použitím uvedené odborné literatury.

V Praze 18. července 2006

podpis

Poděkování:

Děkuji PhDr. Haně Krykorkové, CSc., za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytla při tvorbě této práce.

Obsah

I. Teoretická část

1. Úvod	1
2. Vymezení pojmu jazyk	3
2.1 Jazyk a komunikace	3
2.1.1 Jazyk a jeho funkce	4
2.1.2 Mluvená a psaná podoba jazyka	6
2.1.3 Gramotnost	7
2.2 Vývoj jazyka u dítěte	9
2.2.1 Vývoj jazyka z časového hlediska	10
2.2.2 Vztah myšlení a řeči v podmínkách sociokulturního prostředí	11
3. Podstata a funkce rodiny	14
3.1 Proces socializace a rozvoj jazykových schopností	16
4. Bernsteinova teorie determinovanosti vzdělávání	19
5. Cyril Höschl o rodině	21

II. Empirická část

II. 1. Formulace výzkumného problému	22
II. 2. Zmapování výzkumného pole	23
II. 3. Výzkumné hypotézy	26
II. 4. Základní soubor a výběr výzkumného vzorku	26
II. 5. Použité výzkumné metody	27
II. 5.1 Charakteristika základního souboru	30
II. 5.1.2 Etapy zadávání VIT v podmínkách třídy	30
II. 5.1.3 VIT – základní výsledky	30
II. 5.2 Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? - text určený k porozumění, charakteristiky zadání	33
II. 5.2.1 Interpretace výsledků textu určeného k porozumění	34
II. 5.3 Prospěch žáků sledovaného vzorku v závěru šestého ročníku	36
II. 5.4 Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů	37
II. 5.5 Působení jiných faktorů rodinného prostředí	39
II. 6. Obsahová analýza dokumentace jednotlivých žáků z hlediska uvedených hypotéz	43

Závěr	75
Seznam literatury	79
Seznam příloh	81
Anotace	82

I. Teoretická část

1. Úvod

Téma diplomová práce mi bylo schváleno v únoru 2005 na katedře pedagogiky Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze. Základem diplomové práce na téma Rozvoj verbálních schopností a sociokulturní prostředí rodiny je podat obraz o této problematice. Dané téma jsem se rozhodla zpracovat proto, že se ve své pedagogické práci setkávám s dětmi, jejichž verbální schopnosti jsou odlišně rozvinuté; v této souvislosti mě zajímal vliv rodinného prostředí na studijní výsledky dítěte, neboť si uvědomuji, že rozdílná úroveň verbálních schopností ovlivňuje školní úspěšnost žáka.

Cílem práce bylo zpracovat teoretické poznatky z uvedené problematiky a v empirickém šetření je ověřit. Ke zpracování teoretické části jsem používala dostupnou odbornou literaturu, kterou uvádím v seznamu na závěr diplomové práce. V souladu se zadáním tématu jsem se zabývala sociokulturním prostředím rodiny (dosažené vzdělání rodičů, jejich profesní status, majetkové poměry rodin, prospěch žáků aj.), snažila jsem se popsat i mikroregion Kloboucko, ve kterém rodiny v současné době žijí. Domnívám se, že místní prostředí je důležitou determinantou, která se ve větší či menší míře také podílí na rozvoji verbálních schopností dítěte a na formování jeho osobnosti. Součástí práce je bližší uvedení sociokulturního prostředí jednotlivých žáků zkoumaného vzorku.

Jsem si vědoma, že přes veškerou snahu se mi v celé šíři nepodařilo postihnout výše zmíněnou problematiku. Podle časových možností bych chtěla v této práci pokračovat i v dalších letech.

Motto:

**Hled'me my sobě své mateřštiny!
V ní je vzdělanost naše. Ne podle
množství různých vědomostí, nýbrž
podle toho, jak s větší či menší
jasností umíme mysliti a myšlenky
sdělovati, měří se naše vzdělanost.**

Jan Neruda

Lidé jsou společenskými bytostmi a komunikace je základním nástrojem, který v interakci používají. Ačkoli komunikujeme v podstatě neustále, téměř bez přestávky, nevěnujeme této činnosti příliš pozornosti. Považujeme ji totiž za samozřejmost. Snad pouze v okamžicích, kdy chceme někomu něco důležitého říci, napsat zprávu či dopis, pronést proslov k publiku, pohovořit na dané téma nebo někoho přesvědčit, tehdy si komunikaci uvědomujeme. Hledáme způsob, jak nejlépe úkol zvládnout. V takových chvílích poznáváme, jak je komunikace důležitá.

Lidská řeč je velmi zvláštním jevem. Je přirozenou výbavou člověka. Lidskou řeč ovládne většinou každé malé dítě v období od narození do pěti let věku. Rodíme se tedy s vrozenými předpoklady naučit se lidské řeči a jsme schopni zvládnout ten jazyk, který nás v útlém věku obklopuje. Pokud se v sociokulturním prostředí mluví více jazyky, můžeme jich zvládnout více. Lidská řeč je dorozumívací prostředek, patřící mezi nejsložitější znakové systémy a provází nás po celý život. Řeč tedy chápeme jako mluvenou podobu jazyka.

2. Vymezení pojmu jazyk

2.1 Jazyk a komunikace, výklad, základní pojmy

Jazyk je systém, který slouží jako základní prostředek lidské komunikace. Každý přirozený jazyk, jež je vlastní lidem ze stejného jazykového společenství slouží k dorozumívání, tedy k vzájemnému předávání nebo sdělování informací. Člověk používá i jiné dorozumívací prostředky, ať už vizuální např. systém dopravních značek; akustické např. sirény ohlašující požár. Nejvíce rozvinutým dorozumívacím systémem je zcela jistě **přirozený jazyk**, který se od ostatních liší bohatostí znaků (slov) a jejich kombinací do vět. Přirozený jazyk je tedy základním, nejbohatším a polyfunkčním prostředkem komunikace.

„**Komunikace** je přenos informací mezi minimálně dvěma účastníky (zvláště, resp. obvykle mezi mluvčím a posluchačem), a to prostřednictvím určitého signálního systému znaků (resp. kódu), zvl. pak systému jazykového. Komunikace se uskutečňuje vždy v určitém rámci, daném několika složkami.“⁽¹⁾

Pro hlubší porozumění uvádím schéma komunikačního procesu.

Schéma komunikačního procesu:

Obecně:	zdroj	kód	signál	kanál	příjemce
Mluvený jazyk	mluvčí	jazyk	hlásky	ovzduší	posluchač
Psaný jazyk	pisatel	jazyk	písmena	papír	čtenář ⁽²⁾

Ve zdroji informace se její obsah kóduje podle pravidel příslušného kódu, v zakódované podobě ve formě signálů je vedena určitým kanálem od zdroje k příjemci, kde se pak dekóduje. Jazyk, tj. kód, který slouží mluvčímu nebo pisateli k dosazování určitých znaků (slov) za určité významy a zároveň umožňuje posluchači nebo čtenáři (pokud ovládá stejný kód – jazyk) dosadit za tyto znaky zpětně příslušné významy.

„Termínem **kód** se označuje jednak systém převodu určitého signálního systému v jiný, popř. se chápe i jako sám strukturovaný systém znaků.“⁽³⁾

(1) ČERMÁK, F.: *Jazyk a jazykověda*. Karolinum Praha, 2001. s. 13. ISBN 80-246-0154-0

(2) ČERMÁK, F.: *Jazyk a jazykověda*. Karolinum Praha, 2001. s. 13. ISBN 80-246-0154-0

(3) ČERNÝ, J.: *Úvod do studia jazyka*. Rubico. Olomouc, 1998. s.14. ISBN 80-85839-24-5

2.1.1 Jazyk a jeho funkce

Primární funkce jazyka je společenská. Utváří se ve společnosti, avšak zároveň utváří v určitém smyslu členy společnosti. Jazyk se tak podle L. Weisgerbera (1953) stává společenskou formou poznání, sloužící nejen ke komunikaci, ale vytvářející zároveň poznávací předpoklady pro to, co je vyjadřováno, sdělováno. Jazyk plní více funkcí; velmi důležitá je funkce jazyka jako dorozumivacího prostředku. K tomu je ale potřeba splnit určité podmínky. Především musí oba, mluvčí i posluchač, ovládat stejný jazykový kód, neboť u různých jazyků jsou rozdíly v kódování stejného obsahu. I když mluvčí a posluchač ovládají stejný kód, přesto je dorozumívání složitá činnost. Mluvčímu musí být jasný obsah svého sdělení; obsah pak je potřeba verbalizovat, tj. zakódovat na konkrétní slova daného jazyka. K této složité činnosti je potřebná spolehlivá práce nervového systému, smyslových orgánů (mluvidel); do procesu mluvení je zapojena celá řada svalů, tzn. dobře fungující nervosvalová koordinace, ale také inteligence jako je např. schopnost abstrakce, syntézy, rozhodování a podobně. Ani úloha posluchače není jednoduchá. I u něj je velmi důležitá bezchybná práce centrálního nervového systému a smyslových orgánů, zejména sluchu, ale především je potřebná dobrá schopnost analýzy, intuice a rozhodování. Cílem posluchače je dosadit si za přijímané zvuky příslušný význam, to znamená rekonstruovat celkový obsah, informaci, kterou mu mluvčí pomocí příslušného jazykového kódu chtěl sdělit. Pokud si není výsledkem zcela jist, může v následující fázi pomocí otázek získat doplňující informaci. Je-li posluchač úspěšný, to znamená, že se mu podařilo informaci dekodovat, tedy zná význam sdělení, je dorozumivací proces úspěšně zakončen.

Přirozený jazyk plní i jiné funkce než je dorozumívání (vzájemné poskytování či sdělování informací). Kromě informací o předmětech, osobách, jevech, událostech je možné sdělovat i něco jiného.

Konativní funkce: má posluchače vyzvat k nějaké činnosti

Dojdi na poštu pro doporučený dopis.

Referenční funkce: odkazuje na časové nebo prostorové vztahy nebo na jiné mimojazykové faktory

Co budeš dělat o víkend?

Fatická (kontaktní) funkce: mluvčí udržuje pozornost, je též účasten hovorů

Slyšíš mě vůbec? To je pravda.

Expresivní (emotivní) funkce: mluvčí dává najevo svůj psychický stav zabarvením a výškou hlasu, zvláštní intonací apod. nebo pomocí jazykových prostředků, např. kategorií slovesného způsobu

Poetická (estetická) funkce: forma má zvýraznit obsah, vytváření zcela nových tvarů, též poetické prvky používané v hovorovém jazyce např. *Hrůza, hrůzoucí.*

Metajazyková funkce: „mezi zvláštnosti jazyka patří mimo jiné i to, že může sloužit k popisu čehokoli, včetně sebe (např. česky můžeme mluvit i o češtině); pak je třeba rozlišovat jazyk objekt – v našem případě popisovanou češtinu a metajazyk, který slouží k uvedenému popisu a má k dispozici některé prostředky navíc (např. sám termín čeština)“.

(1)

Jazyk je důležitým nástrojem k poznávání okolního světa; jazyk tedy kromě dorozumívání slouží také k poznávání; lze tedy říci, že kromě výše uvedených funkcí, má jazyk dále ještě funkci pojmenovávací a kognitivní.

Pojmenovávací funkce: předměty, jevy, události pojmenováváme, tzn. přiřazujeme jim určité pojmy

Kognitivní (poznávací) funkce: jazyk je nesmírně důležitý při rozvíjení myšlení a při poznávání okolního světa

Jazyk umožňuje člověku myslet, umožňuje myšlenky prožívat působivě, hluboce a reproduktivním způsobem. Tedy **jazykem a myšlením** se člověk odlišuje od ostatní živé přírody. Ostatním živočichům chybí spojitost s myšlením; nemají jako člověk k dispozici omezený soubor fonémů, pomocí nichž různou kombinací vytváří slova, která mohou skládat do větších celků, do vět. Všechny složky přirozeného jazyka se vyvíjí, i když ne všechny stejným tempem. Zcela jistě se nejvíce vyvíjí slovní zásoba, pomalejší změny zaznamenává zvuková stránka jazyka a pomalejších změn doznává také gramatika.

(1) ČERNÝ, J.: *Úvod do studia jazyka*. Rubico. Olomouc. 1998. s. 16. ISBN 80-85839-24-5

2.1.2 Mluvená a psaná podoba jazyka

Mluvenou a psanou podobu jazyka má většina rozvinutých jazyků. Od začátku existence člověka se rozvíjela **mluvená podoba jazyka**, která zásadně odlišila člověka od ostatní živé přírody. Psaná podoba se začala rozvíjet mnohem později. Psaná podoba (písmo) se objevila přibližně před pěti tisíci lety. Písma užívalo jen několik málo starověkých civilizací a samozřejmě jen omezený počet jedinců. Postupně se písmo rozšiřovalo do dalších zemí. Teprve v 9. století našeho letopočtu s šířením křesťanství se písmo dostalo až k nám, na naše území. A ještě v 21. století našeho letopočtu se najdou přírodní národy, které dodnes písmo neznají. Stejně tak v některých zemích dnešního světa neumí určitá část obyvatelstva číst a psát.

„**Písmo** je základním médiem přenosu kultury mezi generacemi tím, že umožňuje konzervovat texty.“⁽¹⁾

Je nepochybné, že písmo právem patří mezi nesmírně důležité vynálezy lidstva. Do té doby se dorozumívací proces odehrával jen mezi účastníky promluvy a sdělovaný obsah byl omezen na příslušné místo. Sdělenou informaci si musel účastník promluvy zapamatovat, aby ji pak dál mohl ústně předat. Až písmo umožnilo předávat informace na velké vzdálenosti bez přímé osobní účasti jedince a bez časového omezení. Z dochovaných písemných památek nejstarších starověkých civilizací čerpáme informace o každodenním životě tehdejších obyvatel. Písmo se také stalo určujícím prvkem pro rozlišování doby historické (dochované písemné texty) a doby prehistorie (archeologické nálezy nádob, šperků, zbraní apod.). Je pravdou, že konec 19. století a 20. století výlučnost písma (uchování textu) poněkud oslabily díky zvukovým vynálezům - gramofon, magnetofon, kompaktní disky.

Psaný jazyk je určen ke čtení a má své specifické rysy např. určitý obsahový okruh – nepřeskakuje se z jednoho tématu na druhý, jak je možné u mluvené podoby, lze používat delších souvětí, neboť čtenář si volí tempo čtení, v případě potřeby se může k textu vracet; není možnost přímého kontaktu se čtenářem, kdy lze reagovat na jeho poznámky či dotazy; v omezené míře lze používat hovorové nebo subjektivně zabarvené výrazy, nelze uplatnit některé jazykové prostředky jako je intonace, větný přízvuk, stejně tak nelze použít mimojazykové prostředky jako jsou gesta nebo mimika.

(1) ČERMÁK F.: *Jazyk a jazykověda*. Karolinum UK Praha. 2001. s. 32. ISBN 80-246-0154-0

„**Mluvený výklad** má být živý a na rozdíl od psaného textu může a má obsahovat i celou řadu prvků jako je improvizace, reakce na chování posluchačů, atd.“⁽¹⁾

2.1.3 Gramotnost

V současném moderním světě považují lidé gramotnost (dovednost číst a psát) za zcela samozřejmou. Gramotný člověk je schopen pracovat s informacemi (získávat je, zpracovávat, zprostředkovávat, ...); to vše slouží k tomu, aby nabytí přiměřeného vzdělání k vykonávání své budoucí profese. Při definování gramotnosti lze vycházet z různých teoretických východisek. Důležité jsou také faktory, které budou rozvoj gramotnosti ovlivňovat, na příklad instituce.

P. Gavora (2002) uvádí následující čtyři modely gramotnosti: **bázová gramotnost**, **gramotnost jako zpracování informací**, **E – gramotnost**, **gramotnost jako sociální jev**.

Prvním modelem je **bázová gramotnost**. Laicky platí názor, že gramotný člověk je takový, který umí číst a psát a rozumí obsahu čteného textu, to znamená, že umí dekódovat význam. Při nábviku čtení a psaní se klade důraz na automatické dekódování za předpokladu, že dříve získané informace byly uloženy v paměti a jedinec je schopen je znovu reprodukovat či měnit. Od začátku školní docházky dítěte je nábvik bázové gramotnosti hlavním cílem školy. Bázová gramotnost je stále předmětem výzkumu.

Z diagnostických testů, které se již dříve osvědčily, je to např. zkouška čtení profesora Z. Matějčka, G-zkouška M. Milana a další práce.

Druhým modelem je **gramotnost jako zpracování informací**. Zjednodušeně lze říci, že jde o to, aby se jedinec (žák ve škole) naučil efektivně pracovat s textem, např. odlišovat důležité a méně důležité informace, uměl hledat vztahy mezi hlavní myšlenkou a dalšími informacemi, atd. V této souvislosti se používá také pojem **funkční gramotnost**, která je vlastně schopností používat tištěný i psaný text v životě člověka, tj. používat získané informace pro řešení praktických problémů či svých životních situací.

(1) ČERNÝ, J.: *Úvod do studia jazyka*. Rubico Olomouc. 1998. s. 44. ISBN 80-85839-24-

Třetím modelem je **E – gramotnost**. Je vázána na používání elektronických médií a jejich vybavení. Sem zařazujeme práci s počítačem a užívání internetu, využívání mobilního telefonu apod. S tím je spojen určitý rozsah kompetencí jako je na příklad psaní na klávesnici, umět vyhledávat informace, zpracovávat je, ... Velmi důležitou kompetencí, kterou by si měli žáci, studenti i ostatní osvojit, je kritické hodnocení zdroje a obsahu elektronických informací.

Do škol docházejí žáci, kteří stále ještě nemají možnost naučit se pracovat s počítačem, neboť jej doma nemají. Škola by měla umožnit nejen těmto, ale všem žákům osvojit si základní e-gramotnost.

Čtvrtým modelem je **gramotnost jako sociálně-kulturní jev**. Čtení a psaní je projevem kulturní aktivity. V různém prostředí a v určitých situacích si jedinec osvojuje různé podoby gramotnosti podle potřeby. Jinou podobu gramotnosti bude mít člověk pracující ve státní správě, pravděpodobně jinou podobu gramotnosti bude mít člověk pracující manuálně ve firmě. Z tohoto lze vyvodit, že gramotnost je situačně zakotvená a je spojená se sociální strukturou. Sociokulturní přístup je významný pro projektování obsahu a procesu vyučování gramotnosti. Jde o to, aby se vyučování čtení a psaní přiblížilo životu, ať už obsahem textů, výběrem žánrů či dalšími. Gramotnost jako sociálně-kulturní jev je předmětem mezinárodních výzkumů; u nás se tímto výzkumem zabývá Pražská skupina školní etnografie v rámci longitudinálního výzkumu žáků od první třídy až po ukončení základní školy.

S myšlením člověka úzce souvisí **vývoj lidské řeči**. Od ostatních komunikačních systémů se liší množstvím znaků – slov, konstrukcí větných výpovědí, využíváním gramatického systému. K objasňování vývoje řeči u dětí existuje několik teorií. Jedna z teorií, která se zabývá počátkem a vývojem řeči, je teorie amerického profesora Noama Chomského, zakladatele jazykovědné školy, jež se ve své vědecké práci zabýval generativní gramatikou, která nahlíží na jazyk jako na tvůrčí proces, ve kterém se jednotlivé věty vytvářejí podle předem daných pravidel. Chomsky zastával názor, že děti jsou pro osvojování řeči určitým způsobem geneticky vybaveny. Děti se učí řeč, kterou slyší kolem sebe, řeč, kterou mluví všichni kolem nich, ale bez vrozené strukturované predispozice k řeči by u žádného člověka řeč nevznikla. Podle konstruktivistické teorie J. Piageta se řeč u dětí vyvíjí jednak zráním kognitivních struktur, ale zároveň také interakcí v daném prostředí.

2.2 Vývoj jazyka u dítěte

Jen na člověka jsou vázány jazykové schopnosti a také spolu s ním se od jeho počátku formovaly. Jak již bylo uvedeno, jazyk spolu s myšlením odlišuje člověka od ostatní živé přírody. O vzniku jazyka zatím stále mnoho nevíme, ale vývoj jazyka - přirozeného jazyka - již zkoumán a popsán byl. Záměrně podotýkám vývoj přirozeného jazyka, neboť zastávám názor, že u jazyků umělých vývoj neprobíhá; byly jednorázově vytvořeny a v běžném každodenním životě se nepoužívají, proto také není potřeba změn. Přirozený jazyk používají společenství. Jestliže společenství zanikne, zanikne také vývoj tohoto jazyka, neboť se s ním přestane mluvit.

Ontogeneze jazyka je proces, ve kterém jedinec jazyka nabývá, učí se, ale i případně ztrácí. Jazyk se stále vyvíjí; u každého jedince po jeho narození (ontogeneze), ale i ve společenství, které je jeho nositelem (fylogeneze).

Podle Chomského je nabývání jazyka geneticky podmíněno a má několik rysů:

1. „Děti se rodí se speciální jazykovou schopností. Nebyly by jinak schopné se za krátkou dobu naučit z jazyka tolik.
2. Není nutné, aby se děti rodný jazyk v tradičním smyslu učily (škola, kurz,...) nebo, aby byly ve svých chybách opravovány.
3. Děti se učí jen ten jazyk, jehož působení jsou vystaveny.
4. Jazyková pravidla se vyvíjejí automaticky; dítě si je osvojuje a zvnitřňuje“⁽¹⁾

Podobný přístup zastává Slobin (1985). Podle něj mají děti „kapacitu tvorby řeči“, kterou rozumí soubor operačních postupů zpracování informace. Velmi důležitá je řečová zkušenost dítěte. Ačkoliv se tedy dítě rodí bez jakýchkoli znalostí konkrétního jazyka, má vrozenou schopnost nějaký jazyk zvládnout, jak jsem již uvedla. Dítě zvládne ten jazyk, s nímž přijde nejčastěji do styku a to zpravidla jazyk mateřský, i když tomu tak vždycky nemusí být. V období od narození přibližně do pěti let je u dítěte možné pozorovat proces postupného vývoje jazyka od nulových znalostí až po rozvinutý současný jazyk.

(1) ČERMÁK, F.: *Jazyk a jazykověda*. Karolinum UK Praha. 2001. s. 58 ISBN 80-246-01054-0

Dítě si osvojuje hotový systém, neprobíhají u něho změny, které jsou pak výsledkem současného jazyka. Dítě zpočátku prochází obdobím, které lze nazvat dobou přípravy, tzv. prelingvistické období. Toto období trvá asi rok a půl. Roční dítě ovládá přibližně deset slov, ale není schopno je dávat do vět. V tomto období si dítě osvojuje především základní fonetické dovednosti a učí se postupně chápat slovo jako znak, tedy začíná si uvědomovat, že za určitou skupinou zvuků (hlásek) je ukrytý význam. Přibližně v osmnácti měsících začne spojovat zpravidla dvě slova do vět. Dítě postupuje od jednoduchých jevů ke složitějším. Nejčastějším slovem je „mama“, spolu s dalšími slovy např. „baba“. Postupně se jeho slovní zásoba rozvíjí a začne si osvojovat i gramatické dovednosti. Tak na příklad v syntaxu zvládne nejprve větu holou (podmět a přísudek, ale používá ještě zkomolená slova) a teprve později si osvojuje větu jednoduchou a souvětí souřadné se spojkou a; později další druhy souvětí souřadného. Vývoj dětské řeči může sledovat od počátku do konce každý z nás ve svém okolí; zvláště pečlivě ho sleduje zpravidla matka, která je s dítětem neustále v kontaktu.

2.2.1 Vývoj jazyka z časového hlediska:

(podle Františka Čermáka)

A - 3 měsíce:	žvatlání (nekomunikativní, cvičí se především svaly)
-9 měsíců:	opakování slov
- 12 – 18 měsíců:	první slova (typu máma, táta) a často i gesta znalost necelé stovky slov v 18 měsících
- 18 – 24 měsíců:	jednoslovné věty nebo jednoduchá spojení (dvou) slov (představ)
B - 2 roky:	znalost přes 200 slov
- 2,5 roku:	znalost přes 400 slov
- 3 roky:	znalost 800 – 1000 slov
	obecně fáze 2 – 3 roky: delší věty i s objektem (obv. 3), užívání adjektiv a adverbii
C - 3,5 roku:	znalost 1 200 slov
	3 roky a víc: ještě delší a složitější věty (min. o 4 slovech), začátek vedlejších vět, užívání času u slovesa, schopnost vyslovit už zhruba vše
- 4,5 roku:	znalost přes 1 800 slov
- 6 roků:	znalost přes 2 500 slov

Schopnost řečové komunikace je schopnost vědomě používat jazyk. Rozvoj verbálních i neverbálních schopností jedince je zásadně ovlivněn jeho časnými ranými zkušenostmi, ale také emocionálním a sociálním prostředím, ve kterém jedinec vyrůstá. Ve vzájemné interakci není dítě pasivní, právě naopak. Ve vzájemném vztahu, především s matkou, velmi aktivně zasahuje, může určovat i rychlost jednání. Komunikační interakce mezi nejbližšími členy rodiny bude formovat život rodiny, život dítěte v rodině. Stejně tak sociální interakce je nutnou podmínkou vývoje dítěte. Proto je v současné době stále aktuální otázka rané péče o dítě, neboť soustavná a cílevědomá stimulace dítěte vede k celkovému psychomotorickému a řečovému vývoji, k formování jeho komunikační kompetence a v podnětném rodinném prostředí k rozvoji jeho verbálních schopností.

„ Člověk je substance smrtelná, vyjadřující myšlenky řeči.“

Avicena

2.2.2 Vztah myšlení a řeči v podmínkách sociokulturního prostředí

Jazyk je především nástrojem dorozumívání. Umožňuje lidem vzájemně si sdělovat myšlenky i city; jazykem si lidé předávají podněty pro další činnost, rozvíjejí své vzájemné vztahy. Jazyk slouží člověku také jako nástroj zprostředkující poznání světa. Malé dítě poznává svět nejprve pouze přímo, pohledem a dotekem, velmi brzy však přibývá poznání vedené slovním výkladem. Poznávání světa provázené informacemi podanými jazykem se odráží i v myšlení dítěte. Zároveň s poznáváním a vytvářením pojmů se dítě učí i slovním označením pro pojmy. Dítě s pojmem pracuje, může vytvářet úvahy, které se k němu vztahují. Tím, že dítě jazyk zvládne a naučí se ho užívat, získá možnost své myšlenky utvářet a zejména je sdělovat. Dítě, které sděluje své myšlenky ve společnosti ostatních, se musí přizpůsobit zvyklostem této společnosti; aby mohl být jeho projev dobře vnímán a přijímán, musí být zřetelný, jazykově přiměřený a správný. Schopnost přesně se vyjádřit je rozhodující nejen u dítěte, ale i u dospělého. Lidé s dobrým vyjadřováním daleko snáz prosadí své názory, přesvědčí okolí a někdy i při celkově nižší úrovni znalostí dosáhnou lepšího výsledku. V dnešní společnosti je malá schopnost jazykového vyjádření nevýhodou v řadě oborů lidské činnosti, a proto bychom měli přirozený jazyk, jako dokonalý nástroj komunikace, rozvíjet už od dětství.

Lidské myšlení je schopno operovat se znaky; znakem může být slovo. Využívání znakového systému je jedinec schopen:

- a) uchovat minulé zkušenosti, ať už osobní či zkušenosti minulých generací (zakódováním)
- b) poznávání vést směrem do budoucnosti (je schopen vytvářet plány, hledat řešení,...).

Chápeme-li myšlení jako proces řešení problémů, pak umožňuje člověku lepší adaptaci na složitější životní podmínky. Myšlení je podmíněno sociálně a kulturně.

...„světy kultur s různými systémy jazykových znaků jsou různými světy, propůjčujícími myšlení svých příslušníků různou strukturu“. (M. Nakonečný, 1995)

Slovním znakem označujeme realitu, ale také zobecněné poznání. Učíme-li se pojmům, učíme se i pochopení jejich významu; nejde tedy jen o osvojování psané nebo verbální podoby slov. Vztah mezi slovem a myšlením se utváří v procesu psychického vývoje, tento vztah zásadně ovlivňuje vzájemné působení sociálních faktorů a vrozených dispozic.

Chováním dospělých, zejména matky, poskytuje dítěti celou řadu informací, na které reaguje. Dítě velmi brzy pochopí, že může svoje pocity a přání sdělovat svému okolí. A děje se tak i na předřečové úrovni. Také dospělí reagují na projevy dítěte. Jde o expresivní funkci řeči, jak ji nazývá W. Stern (1928). Sociální, komunikační funkce řeči je dána srozumitelností jazyka pro všechny členy určitého společenství, komunity. Na rozvoj řeči má nejvíce vliv prvotní komunikace s dospělými, především s matkou. W. Stern také klade důraz na poznávací funkci řeči; jazyk (jako znakový systém) slouží k zpracování informací, je prostředkem poznávání. V tom, jak jedinec zpracovává informace, se projevuje individuálně dosažená úroveň myšlení, tzn. inteligence. Piaget předpokládá, že vývoj se uskutečňuje ve vzájemném působení činnosti dítěte a okolního světa. Při vlastním provádění činnosti si dítě samo vytváří obrazy těchto činností a dějů, vytváří si schémata (kognitivní struktury), které lze zkušeností v mysli vzájemně organizovat. Individuálně dosažená úroveň myšlení obsahuje veškerou poznávací zkušenost s různým typem operací, ať už je to úroveň senzomotorická, symbolická a další). Podle toho, v jaké vývojové fázi se dítě nachází, se mění význam slov, ale také i způsob poznávání a zpracování informací na verbální úrovni.

„Žádná společnost nezaručuje faktickou rovnost všem svým členům, i když ne všechny jsou to ochotny přiznat. Každá společnost byla, je a zřejmě navždy bude diferencována do vrstev a skupin, které se liší svým podílem na statcích a službách, přístupem k moci a výší své prestiže.“⁽¹⁾

Na formování osobnosti působí celá řada činitelů; mezi takto působící činitele řadíme prostředí. Lze rozlišovat mikroprostředí (řecky mikros – malý), mezoprostředí (řecky mezos – střední), makroprostředí (řecky makros – velký).

Mikroprostředím rozumíme především **rodinu**, mikroprostředím může být také např. školní třída, zájmový kroužek aj.. Obec, město, sídliště, ... tvoří mezoprostředí. Pod pojmem makroprostředí rozumíme společenskohistorické a přírodní podmínky dané země. Je nepochybné, že na formování dětské psychiky od nejtělejšího věku má podstatný vliv především rodina. Způsob života rodiny zahrnuje způsob výchovy dětí v rodině, péče o děti, o nemocné, staré, vztahy mezi členy rodiny, chápání materiálních a duchovních hodnot, trávení volného času, sebevzdělávání, odpočinek.

„Rodina s dítětem žije v prostředí, které zdaleka není homogenní. V makroprostředí a mezoprostředí jsou různé podmínky a vlivy kulturní, politické, ekonomické, vyskytují se zde vedle sebe – a často proti sobě, ve vzájemném konfliktu – odlišné názory, hodnotové orientace, způsoby života. To vše se promítá do života dítěte a do jeho výchovy.

„Působení vlivů makroprostředí a mezoprostředí na dítě závisí na mikroprostředí a na vnitřních podmínkách dítěte.“⁽²⁾

Historické prameny, filozofie, sociologie, krásná literatura, etnografie, ale také zkušenosti z každodenního života v dřívější i současné době dokládají, jak velmi působí výše zmiňovaná prostředí na život rodiny a jednotlivce.

(1) KELLER, J.: *Úvod do sociologie*. Sociologické nakladatelství. Praha. 1992. s. 24 ISBN 80-86429-39-3

(2) ČÁP, J.: *Psychologie výchovy a vyučování*. UK Praha. 1993. s. 270-271. ISBN 80-7066-534-3

3. Podstata a funkce rodiny

Na formování psychiky má podstatný vliv rodina. Rodina je původním společenstvím. Je zdrojem nového lidského života a je také nejlepším prostředím, ve kterém se jedinec může zdravě tělesně a duševně rozvíjet. Skrze rodinu se společnost udržuje a obnovuje. Je proto v lidské společnosti stále platné, že obnova společnosti začíná vždy od obnovy rodiny; každá sociální reforma vždy začíná u rodiny. Historické prameny jasně dokladují, že úpadek rodinného života je zpravidla nejhlubší příčinou úpadku národů. Rodina je společenstvím rodičů a dětí. Účel a úkol rodiny je ve výchově dětí a v péči o každodenní potřeby jejích členů. V rodině člověk nese a má nést těžkosti všech ostatních členů rodiny, ale také prožívat s nimi radosti, životní úspěchy, ať na to stačí či ne. A právě tady mnozí z nás selhávají. Rodina hluboce určuje a poznamenává každého svého člena. Nepochybně je to další charakteristická známka každé rodiny. Proto nemůže být rodinný život jen soukromou záležitostí. Předním úkolem státu by měla být podpora rodiny.

Rodina sehrává také důležitou úlohu pro lidské vztahy i mimo ni. Člověk nežije jen ve své rodině. Navazuje vztahy s druhými lidmi v povolání, ve škole, v sousedství, v zájmových společenstvích. Nerodíme se do nich, můžeme je i zrušit, ale máme se v nich naučit žít. Jedinec se má nejprve naučit vycházet s lidmi v rodině. V tomto spojení se učí respektovat druhého, naslouchat mu, snášet jeho zvláštnosti i mu pomáhat. Jestliže se v rodině nerozvinou tyto základní prvotní vztahy, velmi obtížně se budou rozvíjet i vztahy následné.

Můžeme rozlišit tři základní funkce rodiny: rodina je primární hospodářskou jednotkou, je také základní výchovnou institucí a zároveň spirituálním a duchovním společenstvím.

a) *rodina jako základní hospodářská jednotka:* pečuje o každodenní potřeby – výživa, oblékání, bydlení; ekonomická situace rodiny závisí na rodinných příjmech, důležité je také vedení domácnosti a odpovědné zacházení s penězi (naučit se správně hospodařit); v rodině se děti mají naučit péči o domov a vhodnému nakládání s penězi

b) *rodina jako základní výchovná instituce:* právě v tomto prostředí získává dítě první poznání a pochopení světa

„Oběma nejdůležitějším sociálními ctnostem, lásce k bližnímu a spravedlnosti, se člověk učí především v rodině. K nim se přidávají další dvě nejdůležitější sociální ctnosti, správná

poslušnost a správné přikazování. Člověk se v rodině musí naučit obojí, poslouchat i přikazovat, aby byl schopen dát autoritě ve společnosti formu slučitelnou s důstojností a právy lidské osoby. Život v rodině tvoří základ pro řadu dalších ctností, jako ochotu pomáhat, ohleduplnost, slušnost, spravedlnost, píli. Rodina má žít tak, aby se její členové naučili starat se o mladé i staré, o nemocné, postižené a chudé.“⁽¹⁾

c) *rodina jako spirituální a duchovní společenství*: od počátku má člověk touhu po přátelství, po sdílení; rodina dává zájem, teplo, osobní účast; rodina není jen k tomu, aby pomáhala, ale také k tomu, aby poskytovala pocit bezpečí a sounáležitosti, aby předávala víru předků, aby promítala náboženské přesvědčení do každodenního života, v rodině prožívá dítě své duchovní zakotvení a duchovní identitu.

Současný vývoj hovoří o krizi rodiny. O tom svědčí v mnoha zemích vysoká míra rozvodovosti, větší nároky na nezávislost ze strany manželů, dále rostoucí počet neúplných rodin či lidí žijících v partnerském vztahu. Na krizi rodiny se jistě podílí i oslabení rodičovské autority. Autorita, především otců, klesla. Děti, zejména v období dospívání, jsou velmi citlivé na jakékoliv rodičovské zásahy. S rozvojem podnikatelských aktivit je narušena integrita rodiny. Zcela se vytrácejí chvíle, kdy jsou členové rodiny pohromadě, aby si popovídali, aby se vzájemně podělili o radosti i starosti všedního dne, aby se poradili o řešení nejrůznějších problémů. Spíše přibývá rodin, kde se členové setkávají jen na krátkou chvíli, korespondují si; pokud jsou zcela náhodou pohromadě, tak většinou sedí u televize, která neumožňuje, aby jedinec něco sdělil ostatním členům rodiny, případně, aby se s něčím svěřil. To vše zásadně poznamenává životní způsob rodiny. V souvislosti s podnikáním mají rodiče méně času na vlastní odpočinek, přibývá podrážděnosti, stresových situací, ale je také méně času na činnost s dětmi. Děti jsou odkázány více na sebe, rodiče mnohdy ani nevědí, kde a jak děti volný čas tráví. Mění se i hodnotová orientace. Větší důraz je kladen na materiální zajištění rodiny (bydlení, auto,...). Dochází k značné diferenciaci rodin, pokud jde o ekonomickou situaci, životní úroveň. Přesto jsem přesvědčena, že rodina je i v dnešním světě stále ještě ve velké vážnosti. Vždyť mnoho mladých lidí si přeje mít děti a monogamní manželství stále považují za základ rodiny; rodinu chápou jako smysluplné naplnění svého života. Je dobře, že rodinný život a děti jsou stále hlavním zdrojem lidského štěstí.

(1) PESCHKE, K. H.: *Křesťanská etika*. Vyšehrad Praha. 1999. s. 478 ISBN 80-7021-331-0

3.1 Proces socializace a rozvoj jazykových schopností

„Univerzálním kulturním prostředkem k zajištění kontroly chování a myšlení členů společnosti je proces *socializace*. Socializací prochází každý lidský tvor, má-li se stát sociální a kulturní bytostí. Kontrolní a dohlížecí mechanismy jsou zde vbudovány přímo do podstaty každé kultury. Cílem socializace je zformovat bytost, která se bude i o samotě chovat tak, jako by byla pod stálým dohledem ostatních členů skupiny. Toho lze dosáhnout tehdy, přijme-li jedinec za své (internalizuje-li) nejen vědění, ale též hodnoty, normy a měřítko své kultury. Socializace utváří způsob jednání a formuje tendence k reagování v různých situacích. Proto bývá nazývána „druhým, sociokulturním narozením,“ neboť teprve díky jí se biologický tvor stává bytostí schopnou chovat se jako člen určité společnosti.“⁽¹⁾

Socializace přináší i důsledky, které jsou problematické. Socializací jedince se přenášejí kulturní hodnoty, ale také sociální nerovnosti; na příklad v oblasti lingvistické socializace získává dítě v rodině základ ke způsobu vyjadřování.

Zaměřila jsem se na rodinu jako na klíčový faktor procesu socializace. Jak bude rodina na dítě působit závisí také na tom, k jaké socioprofesi skupině rodiče patří, jaké jsou národnosti, jakého jsou politického a náboženského přesvědčení, v jakém mezoprostředí rodina žije, jaká je rodinná atmosféra, jak členové rodiny tráví svůj volný čas, jaké mají zájmy, jaké předměty kulturního vlivu rodina vlastní apod. Ale nepochybně záleží na celkové sociokulturní úrovni rodiny, která je v současné společensko-historické situaci vyjádřena především vzděláním rodičů. Pro celkovou atmosféru rodiny i pro utváření osobnosti dítěte je vzdělání obou rodičů nesmírně důležité. Rodina, kde alespoň jeden z rodičů dosáhl středního vzdělání, případně se dále sám sebevzdělává, předává dítěti určitý hodnotový systém; může mu lépe pomoci k dobrému školnímu výkonu; rodiče dítě k tomuto pobízejí, taková rodina má zpravidla dobře rozvinutou kulturní i zájmovou činnost. Rodiče s nízkou úrovní vzdělání se většinou nepouští do nějaké složitější činnosti ať už vlastní či s dětmi. Ve volném čase se zabývají méně náročnou zábavou, případně volí pasivní odpočinek. Rodina s nízkou sociokulturní úrovní může nepříznivě působit na psychický vývoj dítěte. V tomto prostředí je velmi málo či omezeně rozvinuta slovní zásoba (chudý slovník), používá se hovorová řeč s nedbalou výslovností, častý je výskyt agramatismů. Rodiče s dětmi mluví jen málo, většinou je okřikují, nemají zájem odpovídat na otázky, případně vysvětlovat nějaký problém atd.. Takové prostředí ztěžuje nejen vývoj

(1) KELLER, J.: *Úvod do sociologie*. Sociologické nakladatelství. Praha. 1992. s. 34 ISBN 80-86429-39-3

řeči a intelektu dítěte, ale též dostatečně nerozvíjí kognitivní potřeby. Dítě z méně podnětného prostředí je pak na počátku svého formálního vzdělávání výrazně znevýhodněno.

„Rodina poskytuje dítěti modely k napodobování a identifikaci. Předává mu základní model sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině. Začleňuje do určitého způsobu života a předává mu určité sociální požadavky a normy. Odměnami a tresty podporuje přijetí těchto požadavků a norem, jejich interiorizaci a exteriorizaci v chování dítěte. Tím dochází k socializaci dítěte v rodině, k jeho výchově. Různě rodiny přitom vybírají z makroprostředí různé momenty - různé modely, formy, způsoby života, hodnotové orientace, názory.“⁽¹⁾

„Výzkumem vlivu rodinného prostředí, kde děti vyrůstají, na edukační procesy a jejich výsledky se u nás zabýval např. brněnský psycholog J. Švancara, jež ve svém výzkumu přibližně na 500 dětech prokázal, že vzdělanostní úroveň rodičů (především úroveň vzdělání matek) je významnějším faktorem pro rozvoj dětské osobnosti než ekonomický status rodiny. V roce 1982 šetřili Novák a Pstružinová stav verbálních schopností u devítiletých českých školáků a zjistili, že tyto verbální schopnosti jsou převážně determinovány rodinným prostředím a v něm především vzdělanostní úrovní rodičů. Na Pedagogické fakultě v Hradci Králové se B. Kraus (1985) zabýval výzkumem vlivu sociálního prostředí ve vztahu ke vzdělání. Cílem výzkumu bylo objasnit na souboru žáků základních škol (11-15letých) vlivy faktorů rodiny, lokálního prostředí (bydliště) a školního prostředí. Mimo dalších faktorů se potvrdil význam prostředí rodiny, zejména úrovně vzdělání rodičů. Podobné výzkumné práce se prováděly také na Slovensku.“⁽²⁾

Nakolik je tedy řečové chování podmíněno sociálního příslušností, nakolik je užívání jazyka sociálně determinováno? Socializační proces jedince, jeho vzdělávání, je vázán na používání jazyka a schopnosti dobře komunikovat. Dítě si ve svém sociálním prostředí osvojuje nejen jazyk jako systém, ale určitý sociálně specifikovaný jazykový kód. Spolu s ním pak také přebírá kulturní, institucionálně zakotvené normy užívání jazyka. Prostřednictvím jazyka také přejímá určité strategie jednání, hodnocení. Do struktury používaného jazykového kódu se promítají také mimojazykové formy socializace jako je nápodoba vzorů chování, sankce používané s plněním rolí, emocionální neverbální reakce.

(1) PRUCHA, J.: *Moderní pedagogika*. Portál Praha. 2002. s. 124. ISBN 80-7178-631-4

(2) PRUCHA, J.: *Moderní pedagogika*. Portál Praha. 2002. s. 125. ISBN 80-7178-631-4

„Jazyková schopnost dítěte má přitom jak motivační, tak i kognitivní aplikace. Tak se prvotní jazyková zkušenost dítěte stává významným faktorem jeho další sociální biografie. Sociálně podmíněná diferenciacce jazykových repertoárů je příčinou odlišné lingvistické kapacity dětí, které si svou dosavadní sociální i jazykovou zkušenost přinášejí i do školy.“

(1)

Jedinec si v průběhu života osvojuje nejen sociálně etické normy společnosti, ale také způsoby a mechanismy jejich poznávání. Platí-li, že předcházející generace pokolení předávají dalším generacím nejen soubor materiálních a duchovních předmětů, ale i soubory způsobů zacházení s nimi, pak lze říci, že také předávají stále rozvinutější způsoby poznávání světa a sama sebe, předávají konkrétní mechanismy a metakognitivní strategie, které poznávací činnosti člověka řídí. V sedmdesátých letech 20. století publikoval R. Oerter a jeho spolupracovníci teorii kognitivní socializace, ve které zastávají názor, že je potřeba poznat a pochopit kognitivní výkony člověka v komplexních a reálných životních situacích. Vzdělávání člověka (jeho kultivace) není ponecháno živelnému a společenskému vývoji, je plánováno a řízeno. Proces kognitivní socializace, tj. budování kognitivní kompetence subjektu v jeho vývoji, lze záměrně usnadňovat vědomou organizací podmínek jeho učení, poznávání a jejich průběhu.

Kromě rodiny, také škola patří mezi velmi důležité socializační prostředí.

Vzdělání a výchova ve škole má zpravidla verbální charakter, tj. probíhá hlavně na jazykové bázi. Pedagogická komunikace je podmíněna jazykovou kompetencí žáka a právě úroveň a rozvinutí či nerozvinutí jazykového kódu může být zdrojem žákovy úspěchu či neúspěchu ve vzdělávání a to nezávisle na jeho inteligenčních schopnostech. Lze tedy říci, že dítě, které si již dříve osvojilo jazyk obdobný jazyku školy, bude mít pravděpodobně méně vzdělávacích a výchovných potíží než dítě, jež má jazyk odlišný od jazyku školy a bude ho muset přizpůsobit školnímu prostředí. To se netýká jen slovní zásoby, intonace řeči, ale také abstrakce, schopností aplikovat formální modely. Pak může být rozdílná jazyková úroveň velmi vážným zdrojem žákovy školního úspěchu či neúspěchu. Jestliže víme, že sociální, socioekonomická a kulturní úroveň rodinného prostředí sehrávají důležitou roli pro školní úspěšnost dítěte, měli bychom se jako učitelé o mikroprostředí (rodinu) žáka více a hlouběji zajímat.

(1) ALAN, J.: *Společnost, vzdělání, jedinec*. Svoboda Praha. 1974. s. 70 25-135-7

Pro osvojování jazyka, jak už jsem uvedla, má nesmírný význam socializační proces.

Dítě si neosvojuje jazyk obecně, ale např. osvojuje si pro určitou sociální vrstvu specifický jazykový kód, jehož sémantická a syntaktická složka je významným faktorem při přebírání představ, kategorií, norem. Vznik jazykového kódu souvisí s převládajícími formami komunikace mezi členy nejbližšího sociálního okolí dítěte.

4. Bernsteinova teorie determinovanosti vzdělávání

Teorie jazykového kódu, tzv. hypotéza deficitu je ve vědeckých disciplínách jako je např. pedagogika, sociologie chápána jako souhrn teoretických názorů a empirických výzkumů. Basil Bernstein, profesor v Pedagogickém ústavu Londýnské univerzity zastává ve své teorii názor, že vzdělávací úspěšnost žáka je závislá na tom, v kterém sociokulturním prostředí byl vychováván a který jazykový kód si osvojil. Na výše uvedenou problematiku Bernstein publikoval řadu prací – např. Sociokulturní determinanty učení (Soziokulturelle Determinanten des Lernens, 1959), Sociální struktura, jazyk a učení (Social structure, Language and Learning, 1961 a), Sociální třída a jazykový vývoj: teorie sociálního učení (Social Class and Linguistic Development: A Theory of Social Learning, 1961 b). Svazek Studie k jazykové socializaci: Jazyk a učení (Studien zur sprachlichen Sozialisation: Sprache und Lernen, 1972) obsahuje nejdůležitější Bernsteinovy studie. Odborná práce Basila Bernsteina se rozvinula zejména v tehdejší „západní vědecké literatuře“ a ovlivnila celou řadu odborníků v oblasti sociální pedagogiky. V zemích bývalého socialistického bloku zůstala Bernsteinova teorie na okraji zájmu, neboť před rokem 1989 u nás nebylo žádoucí upozorňovat na problém rozdílných vzdělávacích možností dětí z různého sociálního prostředí; odborné studie Basila Bernsteina neodpovídaly tehdejšímu pojetí „demokratizace vzdělání“. Přesto se i u nás našli odborníci - J. Alan (1974), Z. Helus (1982), kteří se nebáli ve vědecké literatuře publikovat výše uvedenou Bernsteinovu teorii.

Je tedy užívání jazyka sociálně diferencováno? Profesor Basil Bernstein v průběhu svého pedagogického působení na anglických školách dospěl k zjištění, že žáci pocházející z rozdílného sociálního prostředí mají různé formy řečového chování. Ve svých teoretických příspěvcích si kladl za cíl „indikovat vztah mezi způsobem kognitivního vyjádření a určitou sociální třídou.“ Podle něj užívají nižší vrstvy tzv. **veřejnou řeč (jazykový kód omezený)**, příslušníci střední vrstvy používají tzv. **formální řeč (jazykový kód rozvinutý)**.

Basil Bernstein rozlišil dvě strukturně odlišné varianty určitého jazyka. Jak jsem již uvedla, Bernstein tedy vyslovil názor, že vzdělávací úspěšnost žáka závisí na tom, v kterém sociokulturním prostředí rodiny vyrůstal a který jazykový kód si osvojil.

Omezený jazykový kód se vyznačuje krátkými, často neúplnými větami, častým užíváním slůvek „tak, pak, protože,“ malým množstvím adjektiv a adverbii, častým užíváním osobních zájmen, jejichž význam má být zřejmý z kontextu, častými kategorickými tvrzeními a podobně.

Pro rozvinutý jazykový kód jsou charakteristické komplexní větné konstrukce s množstvím spojek a vztahných vět, množství příslovečných určení, přesná gramatická struktura, diferencované používání adjektiv a adverbii, vysoká frekvence osobního zájmena „já“; nejazyková gesta nejsou tak důležitá.

Podle Bernsteina je rozvinutý jazykový kód vhodným prostředkem pro vyjádření individuálního postoje člověka ke světu, pro verbální projev vlastních přání a názorů, pro vyjádření zkušenosti. Zatímco omezený jazykový kód slouží jednotlivci ne k vyjádření vlastní individuality, ale spíše k posílení solidarity a skupinové soudržnosti, k souhlasu se skupinovým názorem.

Právě jazyk a verbální komunikaci považoval B. Bernstein za hlavní prostředek socializace. Socializace dítěte je determinována jeho sociálním prostředím, jazyk pak velmi těsně souvisí se sociální strukturou.

Bernsteinova teorie byla podrobena kritice (zejména jeho žáky Lawtonem a Robinsonem), neboť v určitém smyslu zkresluje determinaci jazykového chování. Sám Basil Bernstein později učinil několik ústupků, např. připustil, že omezený jazykový kód nutně neznamená omezené myšlení; uznal, že jednotlivé kódy nelze jednoznačně přiřadit různým sociálním vrstvám. Přesto ve vědeckém světě v zahraničí zájem o Bernsteinovu teorii neopadá, ačkoliv nelze zatím jednoznačně konstatovat, zda je či není platná; empirické výzkumy ukazují – pro i proti – zmiňované teorii, převažují důkazy, že „rozvoj jazykové a komunikační kompetence žáků je vázán na jejich odlišné sociokulturní (především rodinné) prostředí a že rozdíly z toho vznikající mohou vést k vyšší či nižší školní úspěšnosti, k nestejným vzdělanostním šancím atd.“⁽¹⁾

Některé výzkumy v oblasti pedagogiky (Straková, Tomášek, Rabušicová a další) svědčí o pravděpodobné platnosti Bernsteinovy teorie také u nás.

(1) PRUCHA, J.: *Pedagogické teorie a výzkumy na západě*. Praha. 1993. s. 43 ISBN 80-7066-628-5

Význam rodiny jako sociokulturní determinanty můžeme vyhledat i v textech Cyrila Höschla, kde poukazuje na význam až rodového vlivu.

5. Cyril Höschl o rodině

V knize Jeronýma Janíčka - Kde bydlí lidské duše - odpovídá Cyril Höschl na řadu otázek týkajících se rodiny, pro zajímavost uvádím některé jeho odpovědi.

Čím je pro vás osobně tak hluboká znalost rodinné historie, nebo, chcete-li, vědomí vlastních kořenů?

„Každý, kdo se narodí do tohoto světa, po celou dobu svého zrání a dospívání hledá své místo a svou identitu, vytváří si pocit patřičnosti někam. To souvisí s otázkami národa, otázkami zařazení světonázorového, náboženského, nakonec i politického. To všechno jsou důsledky snah někam nebo k někomu patřit. Rodina je základní, elementární a historicky zřejmě nejarchaičtější jednotka, ke které lze patřit, a ta odněkud vychází, někam směřuje a čím dál se povědomí o ní tvoří, čím rozsáhlejší je její mapa, tím jistější je pocit sounáležitosti.“

Co se vám tedy vybaví pod pojmem rodina?

„Vybaví se mi obecný vzorec nukleární rodiny, s nímž zacházíme i profesionálně, to znamená otec- matka-děti-sourozenci, a někde na nižší úrovni sémantického pole se objeví širší rodinný klan ve smyslu šlechtických rodů, ve smyslu rodin italských mafiánů a ve smyslu rodiny, která je vystopováno od dob nejranějších tak, jak jsme o tom mluvili. Význam rodiny má několik odstínů, jako každé slovo v neostrém sémantickém poli přirozeného jazyka. První, co vás napadne, je nukleární rodina a asociace kolem toho – rodinná terapie, rodinné problémy, rodinné krize, rodinné tragédie, rodinné štěstí – a hned v dalších plánech jsou rody, kde sémantický rozdíl mezi rodinou a rodem je neostřejší. Ve chvíli, kdy začneme stopovat dál, se najednou z pojmu rodina stává pojem rod, a když ho přeneseme sémanticky ještě dál, jde o něco nižšího, než je (živočišný) kmen, a máme tady rod v přírodovědecké smyslu.“⁽¹⁾

(1) JANÍČEK, J: *Cyrl Höschl / Kde bydlí lidské duše*. Portál Praha. 2004. s 14. s. 15 ISBN 80-7178-954-2

II. Empirická část

II. 1. Formulace výzkumného problému

Základním zdrojem výzkumného problému se stala praxe na 2. stupni základní školy. V centru mého zájmu o tuto problematiku je snaha získat podklady pro práci s dětmi z různého sociokulturního prostředí ve vztahu ke školní práci.

Výzkum probíhal v letním semestru akademického roku 2004/ 2005 a v zimním semestru akademického roku 2005/2006 na jedné základní škole v mikroregionu Kloboucko. Přípravu a realizaci výzkumného projektu jsem prováděla pod odborným dohledem PhDr. Hany Krykorkové, Csc.

Na základě mnou prostudované odborné literatury a teoretického zpracování uvedené problematiky bylo cílem empirické studie ukázat, zda má dítě přiměřeně rozvinuté verbální schopnosti, jak umí pracovat se zadanými úkoly ve školní práci a jak je školní prostředí spjato s dovedností užívat mluveného i psaného jazyka.

V našem školním prostředí je vzdělávání založeno zejména na práci s textem. Proto je potřebné stále sledovat, jak jsou žáci vybaveni schopností s textem pracovat, jak umí informace obsažené v textech zpracovat a využít. Je nesmírně důležité, aby žák nabyl přesvědčení, že jazyk je součástí každodenního života a že ke zvládnutí různých životních situací je nezbytné svůj rodný jazyk dobře ovládnout.

Konkrétně jsem se zabývala vztahem verbálních schopností k vybraným okolnostem vnitřního a vnějšího světa dítěte. Vycházela jsem z toho, že rodinné prostředí, zejména úroveň dosaženého vzdělání rodičů, má nemalý podíl na rozvoji verbálních schopností jejich dítěte. Z vnitřních okolností jsem s ohledem na úroveň verbálních schopností sledovala rozdělení vybraného vzorku dětí podle pohlaví (přetrvává názor, že jsou dívky verbálně schopnější) a věku. Z řady vnějších vlivů jsem se zaměřila na předměty kulturního vlivu, tzn. na materiální zabezpečení rodiny.

II. 2. Zmapování výzkumného pole

Souvislost sociokulturního prostředí s úrovní verbálních schopností dětí je předmětem výzkumného zájmu mnoha odborníků (J. Průcha, M. Rabušicová, B. Kraus, R. Havlík, J. Kořa a další) a stává se aktuální problematikou českého pedagogického výzkumu.

Jedním z hlavních činitelů určující verbální schopnosti dítěte je vzdělání rodičů; to, že jsou často znevýhodněny děti z rodin s nižší vzdělanostní úrovní rodičů, je často vázáno na nerozvinutost jazykového kódu a tím na omezenou dovednost využívat komunikace, kterou v současné době škola vyžaduje. A nepochybně i tato vzdělávací instituce ovlivňuje rozvoj a používání určitého jazykového kódu, neboť neosvojení si tohoto způsobu komunikace, neosvojení si jazykového kódu používaného ve škole, může zcela zásadně ovlivnit žákův postoj ke škole. Učitelův výklad a dekodovaný smysl sdělení však často nebývá totožný s tím, co měl učitel (komunikátor) na mysli. Ve svém životě se jedinec setkává s různým způsobem komunikace a to v rodině, ve skupině vrstevníků (např. školní třída). Určitý způsob mluvené řeči je prostředek, který na dítě působí a pro začlenění do skupiny vrstevníků může být podmínka osvojení si – přijetí určitého způsobu komunikace vlastní této skupině. To může vést i k tomu, že jedinec sklouzne k nežádoucímu, až protisociálnímu chování; na druhé straně ale může ve skupině zažít pocit jistoty a ochrany.

Výše uvedený popis skutečností není zbytečný. Jde o to, vyjádřit potřebu zamýšlet se nad věcmi již známými, a to proto, abychom se nezastavili jen u znalostí, ale aby byla snaha a potřeba problém v praxi dále mapovat a pracovat s ním.

V určité lokalitě i ve stejné třídě se setkáváme s dětmi, které žijí v rodinách s rozdílným sociokulturním zázemím. Za základní charakteristiky sociokulturního zázemí považujeme především vzdělání rodičů. Vliv vzdělání rodičů se u nás projevuje velmi silně zejména v době, kdy žáci na konci základní školy rozhodují o své další životní dráze. Vzdělání rodičů může ovlivnit zájem a výběr studijního či učňovského oboru jedince. Předpokládáme, že učňovské obory a střední školy volí zpravidla děti, jejichž rodiče dosáhli základního vzdělání, jsou vyučeni nebo dosáhli středoškolského vzdělání. Děti rodičů s vysokoškolským vzděláním častěji hovoří o svém budoucím studiu na vysoké škole. Důležitou roli hraje vzdělání alespoň jednoho z rodičů, zejména matky, neboť právě ony zpravidla projevují větší a soustavnější zájem o školní práci svých dětí než otcové, a

proto také více ovlivňují úspěchy a studijní zaměření dětí. Vzdělání představuje pro rodiče určitou kulturní vyspělost. Do úrovně vzdělanostních aspirací se také promítá materiální a finanční situace rodiny. Vzdělání dětí představuje v rodinném rozpočtu významnou výdajovou položku, z toho pak vyplývá, zda rodiče budou podporovat nejnižší nutné nebo nejvyšší možné vzdělání.

Protože na rodinu má také *vliv mezoprostředí*, vymezila jsem historickým i současným popisem region, ve kterém rodiny zkoumaného vzorku dětí žijí.

Klobouky u Brna

jsou malé městečko asi v polovině cesty z Brna do Hodonína. Leží v pěkném údolí, které je vytvářeno jihozápadními výběžky Ždánického lesa. Původní osada se zřejmě jmenovala jinak a teprve koncem 12. století přijala podle erbu své vrchnosti nynější jméno. Ale je také možné, že jméno Klobouky je původní a že feudální rod přijal své jméno právě odtud. Lev z Klobouk, mocný feudální pán, zde měl své sídlo. Vykonával funkci sudího hradskeho obvodu brněnského a byl i komorníkem hradskeho obvodu olomouckého. Klobouky s okolím obdržel patrně od krále Přemysla Otakara I. jako významný úředník v Brně. Dějiny města Klobouk souvisejí s premonstrátským klášterem v Zábřovicích, který založil Lev z Klobouk asi kolem r. 1210. Klobouky se tím staly střediskem rozsáhlého klášterního panství, neboť ležely při cestě z Uher na Brno (významná obchodní stezka tzv. Uherská cesta) a měly brzy i kostel. Václav II. je vyňal r. 1298 z pravomoci hradskeho úředníků a v soudních věcech je podřídil klášteru. Získaly právo týdenního trhu a byly jmenovány městečkem. Král Ferdinand I. povolil Kloboukám druhý výroční trh a městečko se stávalo stále významnějším na této královské cestě. Přibývalo obyvatel a začala se zde usazovat drobná šlechta. Roku 1784 byl zrušen zábrdovický klášter, jemuž patřily Klobouky s přestávkou přes 550 let. Panství kloboucké bylo podřízeno náboženskému fondu, ten je pronajal r. 1789 dvornímu radovi Dornfeldovi. Panství pak svého majitele několikrát změnilo. V roce 1863 koupil Klobouky velkostatkář Josef Duffek, který však část pozemku rozprodal občanům. Rozvoj národního politického a kulturního života nastal zejména v posledních desetiletích 19. století. Ustavuje se život

spolkový, vznikají první politické organizace a strany. Hospodářské spolky se snaží povznést hospodářství v samotném městečku i okolí. Rovněž je v této době zaznamenán rozvoj řemesel a peněžních ústavů. Roku 1909 zahájila provoz železniční trať Čejč – Klobouky – Ždánice. Od roku 1912 mají Klobouky telefonní spojení se světem. Z kulturních spolků zaujímal významné postavení čtenářsko – pěvecký spolek Lev Kloboucký, roku 1900 se ustanovil Sokol. Roku 1897 byla otevřena česká měšťanská škola, 1906 vznikl muzejní spolek a byl zde též čilý ruch divadelní. Po vyhlášení samostatné Československé republiky 28. 10. 1918 lze zaznamenat silný hospodářský rozvoj městečka. Školní kroniky jsou důležitým pramenem poznání vývoje školství v Kloboukách. První zápisy můžeme najít již počátkem poslední čtvrtiny 19. století, kdy po spojení školy katolické a evangelické v jednu školu byla založena i první školní kronika. Škola a městečko byly spolu navzájem propojeny a významně ovlivňovaly život zdejších lidí. Učitelské povolání se chápalo jako služba a učitelé byli v Kloboukách váženi. Kloboucká škola patřila díky kvalitním učitelům a ředitelům vždy k nejlepším v regionu. Škola dokázala realizovat smělé plány, ať už to bylo již zmiňované otevření měšťanské školy v roce 1897 či zřízení městského víceletého gymnázia v roce 1993.

II. 3. Výzkumné hypotézy

Výzkumný záměr, který je založen uvedenými úvahami, byl zformulován do následujících hypotéz a jedné výzkumné otázky.

H1: Vzdělanostní úroveň rodičů má vliv na úroveň verbálních schopností dítěte

H2: Nedostatečná úroveň verbálních schopností se stává překážkou při utváření kompetence porozumění textu

Výzkumná otázka:

Sociokulturní prostředí rodiny má vliv na rozvoj verbálních schopností dítěte

II. 4. Základní soubor a výběr výzkumného vzorku

Základním souborem byli žáci šesté třídy Základní školy v Kloboukách u Brna ve školním roce 2004/2005. Jednalo se o třídu, jejíž základ tvořily děti docházející do této školy od prvního ročníku nižšího stupně základní školy a dále děti, které přešly na druhý stupeň této školy po ukončení pátého ročníku prvního stupně základní školy na některých vesnických školách v blízkém okolí Klobouk. Vzdělávání žáků prvního i druhého stupně uvedené základní školy probíhá podle programu Základní škola. V době výzkumu měla šestá třída 27 žáků, z výše uvedeného počtu bylo 11 hochů a 16 dívek; tím byl také vymezen věk žáků 12 - 13 let. Vzorek nelze považovat za reprezentativní výběr, protože vymezení dostatečně široký náhodný výběr byl nad moje možnosti. Vzorek je však typický pro mezoprostředí hanáckého Slovácka. Základní škola Klobouky u Brna je vesnickou školou. Budovu školy i s její přístavbou také užívají studenti městského víceletého gymnázia. Z páté třídy ZŠ, po vykonání přijímacích zkoušek, odchází většina žáků do primy zmiňovaného gymnázia. Třídu šestého ročníku 2. stupně tvořili tedy převážně žáci, kteří se na gymnázium nehlásili nebo, kteří ke studiu na gymnáziu nebyli přijati.

II. 5. Použité výzkumné metody

K objasnění zkoumané problematiky jsem zvolila následující výzkumné metody:

Standardizované:

Váňův inteligenční test, vyhodnocení testu se zaměřením zejména na verbální subtesty

Nestandardizované:

Text určený k porozumění Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“?

Dotazník vlastní konstrukce k zjištění předmětů kulturního vlivu v rodinách

Další zdroj informací:

Obsahová analýza osobní dokumentace

Řízený rozhovor s dětmi

Prospěch žáků na vysvědčení v závěru šestého ročníku ve školním roce 2004/2005

Váňův inteligenční test jsem zadávala sama. Mým úkolem bylo žákům vhodně osvětlit záměr tohoto zadávání a vytvořit dobrou atmosféru spolupráce. Žáci musí vědět, že k získaným informacím budu mít přístup jen já a že po vyhodnocení nebudou výsledky nijak zneužity.

Váňův inteligenční test (VIT) je test, který se používá v pedagogicko psychologickém poradenství. Je určen pro měření inteligence žáků ve věku od 11 do 14 let, a to i v celých třídách. Test trvá i s přípravou jednu vyučovací hodinu, tj. 45 minut a lze jej tedy zařadit do normálního rozvrhu školy (třídy). Test VIT, formu B jsem zadala první vyučovací hodinu; abych vyloučila opisování, zajistila jsem si aulu na městském víceletém gymnáziu; každý žák – žákyně měl svou školní lavici.

Jednotlivé úkoly ve VIT předpokládají respektive vyžadují hlavně chápání významu informací, které jsou sdělovány slovně či pomocí kvantitativních symbolů a provádění logických operací s jazykovým a číselným materiálem. Ve VIT nezávisí výkonnost jen na úrovni rozvoje intelektu, ale výkonnost ovlivňuje i úroveň motivovanosti, aktivace a koncentrace.

Váňův inteligentní test obsahuje 7 subtestů (pro každý subtest je stanovený časový limit).

První subtest **Rozkazy** je verbální. Subtest měří úroveň schopnosti dekodovat verbálně prezentované logické vztahy. Pro výkon v tomto subtestu je významná úroveň čtení s porozuměním. Jde o rychlost a přesnost chápání textu. U dětí se specifickou poruchou učení – dyslexie se jejich výkon velmi snižuje. Čas řešení subtestu 4 minuty.

Druhý subtest **Počty** ukazuje na úroveň rozvoje matematických schopností. Protože zadané problémy jsou prezentovány slovně, je žádoucí určitá úroveň chápání textu. Čas řešení subtestu je 6 minut.

Třetí subtest **Věty** naznačuje úroveň slovní zásoby, správné řešení je závislé na slovní zásobě. Výkon v tomto subtestu je založen na přesném chápání verbálních symbolů, větší důraz je kladen na pochopení celku. Subtest ukazuje na schopnost vyjadřovat a řešit problémy pomocí jazyka. Vymezený čas pro výkon je 5 minut.

Čtvrtý subtest **Rozlišování** klade důraz na rychlost a chápání významu slov. Čas stanovený k řešení uvedeného subtestu je jeden a půl minuty.

Pátý subtest **Řady**, výkon předpokládá zvládnutí základních početních úkolů, důležitá je paměť pro čísla a schopnost najít pravidlo, podle něhož je celek uspořádán. Čas pro řešení úkolu je 4 minuty.

Šestý subtest **Analogie** má také verbální charakter. V tomto subtestu má jedinec prokázat, že postihl logickou strukturu. Čas vymezený pro výkon je 3 minuty.

Sedmý subtest **Symbole** je založen na dobré úrovni vnímání a na mechanické vizuální paměti. Čas určený k řešení je 4 minuty.

Subtesty **Rozkazy - Věty - Rozlišování - Analogie** ukazují úroveň rozvoje verbální inteligence, subtesty **Počty - Řady** ukazují úroveň matematických schopností, subtesty **Rozlišování - Analogie - Symbole** ukazují úroveň rozvoje schopností rychle a správně řešit jednoduché intelektové úlohy.

Text určený k porozumění Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? Žák má při práci s textem prokázat, že je schopen zpracovat, zapamatovat si a reprodukovat získané informace. Sdělení, tzn. obsah textu, žák přijímá a vnitřně zpracovává. Učení z textu je záměrná činnost; Čáp a Mareš (2001) uvádí, že probíhají tyto procesy: motivování, vnímání, porozumění, zapamatování, vybavování, metakognice. Z uvedených pojmů je nejdůležitějším porozumění. Žák se snaží pochopit sdělení, které text přináší, snaží se hledat vzájemné souvislosti a celkový smysl. Na zpracování informací, na pochopení nebo

nepochopení významu a smyslu se podílí také vnější podmínky např. pomůcky, čas, ale i vnitřní podmínky tzn. dosavadní žakovy znalosti, jeho zájem, strach apod. Při vnímání textu si žák vybírá jen ty informace, kterým přikládá větší důležitost, ostatní jsou pro něj méně důležité. Hledá určité vztahy mezi dosavadními znalostmi, zároveň dochází k jejich rozšiřování a obohacování.

Nezanedbatelným zdrojem informací byla pro mne *Obsahová analýza osobní dokumentace*. Obsahová analýza osobní dokumentace žáků zkoumaného vzorku má podobu evidenční karty, kde se základní údaje každý rok doplňují, zpřesňují. Uvedená data by měla být aktuální. Tyto dokumenty obsahují základní informace o žákovi a jeho rodičích, resp. rodině, o jeho bydlišti, poměrech, ze kterých pochází, případně ve kterých žije. Dále je zde zaznamenána dosavadní školní docházka, zájmy dítěte, jeho případné úspěchy ve sportu a v kultuře, účast v různých soutěžích. Karta obsahuje záznam o diagnóze, průběhu léčby, léčebných pobytech atd. Řada závažných informací o žákovi je dnes učiteli volně nepřístupná a nerespektování skutečnosti vystavuje učitele zákonným sankcím. K seznámení s některými závažnými údaji (jakkoliv potřebnými pro jeho práci) je potřebný souhlas dotyčného, nebo v případě dítěte jeho zákonného zástupce. Vzhledem k závažné změně společenské situace v souvislosti se zákonnými změnami, především zákonná norma týkající se ochrany osobnosti, nepřikládám tyto skutečnosti v plném rozsahu, ale měla jsem možnost do osobních dokumentů nahlédnout. Souhlas rodičů jsem získala na třídní schůzce dne 23. května 2005. Pro zjišťování verbálních schopností žáků šesté třídy druhého stupně základní školy jsem zadala, jak už je výše uvedeno, Váňův inteligenční test a text určený k porozumění Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“?. Získané výsledky jsem pak dávala do souvislosti s prospěchem žáků a se zjištěnými informacemi o sociokulturním prostředí rodiny dětí.

II. 5.1 Charakteristika základního souboru

Základní soubor je množina všech prvků, patřících do okruhu osob nebo jevů, které mají být zkoumány v daném výzkumu. V mém případě je základní soubor vymezen skupinou dětí – žáků 6. A třídy druhého stupně Základní školy v Kloboukách u Brna.

Tab. 1: Třída 6.A ve školním roce 2004/2005.

Věk	Počet	Chlapci	Dívky
12 let	14 dětí	5	9
13 let	13 dětí	6	7
Celkem	27 dětí	11	16

II. 5.1.2 Etapy zadávání VIT v podmínkách třídy

Nejprve jsem s žáky 6. A třídy navázala kontakt v rozhovoru. Vysvětlila jsem jim, že v následujícím čase budou řešit úkoly, ve kterých mají prokázat, jak rozumí obsahu slov, jak umí myslet. Snažila jsem se žáky motivovat tak, aby pracovali co možná nejlépe; správně a rychle. Pokud si budou myslet, že se jim některý úkol nepovedl, aby vypracování následujících úkolů nevzdávali. Jak už jsem v přední části empirického šetření uvedla, zadávala jsem VIT v aule městského víceletého gymnázia, aby každý mohl sedět sám, a abych tak vyloučila možnost opisování. Zkontrolovala jsem, zda mají všichni před sebou připravené psací potřeby. Jednotlivé subtesty jsem zadávala přesně podle pokynů uvedených ve VIT; soustředila jsem se zejména na hlasité a pomalé čtení při zadávání úkolu, protože devět žáků této třídy jsou žáci se specifickými poruchami učení.

II. 5.1.3 VIT – základní výsledky

Při zadávání VIT nebylo mým záměrem zjišťovat IQ jednotlivých žáků této třídy, ale zejména v subtestech Rozkazy, Věty, Rozlišování, Analogie zjistit, jak zdaným úkolům porozuměli, jak se zadanými úkoly pracovali, jak je řešili. Důležitý byl pro mne rozsah jejich vědomostí a dovedností, úroveň čtení a slovní zásoba. Pracovala jsem s počtem získaných správných a chybných odpovědí žáků v jednotlivých subtestech, neboť chyby jsou určitým ukazatelem žakova myšlení. Chyba slouží jako důležitá zpětná vazba, protože naznačuje, zda žák úkol správně pochopil, případně jaký byl důvod nepochopení. Po vypracování testů žáky jsem vypočítala průměrný počet získaných správných odpovědí a

chyb chlapců, dívek a počet správných a chybných odpovědí jednotlivých žáků; jejich dosažené výsledky jsem porovnávala s prospěchem a s rodinným prostředím, ve kterém žáci žijí. Uvědomuji si, že mají-li mít výsledky standardizovaného VIT nějakou hodnotu, musí být administrovány a hodnoceny odborníky. Vzhledem k malému počtu dětí zkoumaného vzorku jsem nepracovala pomocí statistické analýzy. Použila jsem návrh klasifikace výsledků z hlediska počtu chyb, který je ve VIT uveden.

Klasifikace výsledků:

počet chyb	0 - 5	velmi nízký počet
	10 - 25	průměrný
	nad - 35	velmi vysoký

Subtest 1 (Rozkazy): Obsah tohoto testu je založen na všeobecném rozhledu znalostí žáka. Test předpokládá, že žák je schopen rozumět významu slovních spojení, tzn., že umí dekodovat obsah slov. Pro tento subtest je vyměřena časová jednotka 4 minut na 20 odpovědí. A právě z hlediska času byl subtest pro většinu žáků zkoumaného vzorku obtížný; neboť mnozí žáci za stanovené 4 minuty nebyli schopni celý text v subtestu přečíst a správně řešit; úroveň čtení a porozumění byla nízká, to se projevilo i v počtu získaných chyb.

Subtest 2 (Počty): V testu má žák prokázat, že umí logicky operovat s čísly. Test obsahuje 20 matematických slovních úloh. Žák si úlohy může vypočítat na okraj papíru, pokud je neumí vyřešit z paměti. Pro tento subtest je časový limit 6 minut. Protože se jedná o slovní úlohy, i zde je potřebná určitá úroveň chápání textu. Žáci se s podobnými úlohami zabývají při výuce matematiky, neměl by být pro ně test obtížný, přesto celá řada žáků při hodnocení testu získala poměrně vysoký počet chyb, které ukazují na nepochopení úkolu.

Subtest 3 (Věty): Úkolem žáků je doplnit do 20 vět chybějící slova. Důraz je kladen na pochopení celku. Žák má prokázat schopnosti vyjadřovat a řešit problémy pomocí jazyka. Správné řešení předpokládá dobře rozvinutou slovní zásobu. Časový limit je 5 minut.

Subtest 4 (Rozlišování): Test, ve kterém má žák prokázat, jak chápe význam slov. V testu je zadáno 2 x 20 slovních dvojic. Při vyhodnocování testu jednotlivých žáků jsem zjistila, že žáci zpravidla chybovali v rozlišení slov, která ve verbálním projevu používají méně

často např. rozlišení zákonitost – pravidelnost; dvojici těchto slov většina žáků označila za rozdílná slova, stejně tak dvojici úhrn – součet. Uvedený příklad slov se v jejich slovní zásobě jistě vyskytuje, ale zřejmě jich užívají jen zřídka. 1 ½ min. byl časový limit pro test.

Subtest 5 (Řady): V testu má žáka prokázat, že umí najít pravidlo, podle kterého je celek uspořádán. Test nevyžaduje rozsáhlé znalosti žáka v matematice; zvládnutí základních početních úkolů pro řešení testu je dostačující. Na 20 řad (např. 2 4 6 8 ...) je časový limit 4 minuty.

Subtest 6 (Analogie): Test má převážně verbální charakter, důležitou složkou je také úsudek. Se slovy, která jsou v testu uvedena, se žák setkává v každodenním životě; význam slov tedy dobře zná. Test obsahuje 40 řádků slov, časový limit pro řešení je 3 minuty. Pro některé žáky ze zkoumaného vzorku stanovený čas nestačil k tomu, aby test správně vyřešili. Některé zaškrtnuté odpovědi žáků napovídají tomu, že se vlastním řešením příliš nezabývali. Vysoký počet získaných chyb u jednotlivých žáků tomu odpovídá.

Subtest 7 (Symboly): Test je spíše založen na schopnosti vnímání a mechanické paměti (zapamatování si symbolů a jejich číselnému přiřazení) než na verbálních schopnostech. Test jsem zadala a vyhodnotila. Do vlastního šetření jej však nezahrnuji.

Tab. 2a: Průměrný počet správných a chybných odpovědí dosažených v subtestech Rozkazy, Věty, Rozlišování, Analogie mezi chlapci a dívkami a skupinou vyznamenan.

Vzorek	Počet	Subtest Rozkazy		Subtest Věty		Subtest Rozlišování		Subtest Analogie	
		HS	Chyby	HS	Chyby	HS	Chyby	HS	Chyby
Chlapci	11	9,45	11,18	6,45	13,54	17,63	11,63	14,90	25,18
Dívky	16	9,62	10,37	7,25	12,75	20,06	10,18	17,75	22,25
Vyznamenaní (CH.- 1, D – 6)		9,40	10,70	6,92	13,07	19,07	10,77	16,59	23,44

Tab. 2b: Průměrný počet správných a chybných odpovědí dosažených v subtestech Počty, Řady mezi chlapci a dívkami a skupinou vyznamenaných.

Vzorek	Počet	Subtest Počty		Subtest Řady	
		HS	Chyby	HS	Chyby
Chlapci	11	6,09	13,90	9,90	10,09
Dívky	16	5,56	14,43	8,93	11,06
Vyznamenaní	(CH 1, D 6)	5,77	14,22	9,33	10,66

Lze konstatovat, že výsledky zaznamenané v tabulkách 2a, 2b ukazují na průměrně rozvinuté verbální schopnosti dětí sledovaného vzorku

Údaje v tabulce 2a nasvědčují tomu, že z hlediska získaného průměrného počtu správných a chybných odpovědí jsou mezi skupinou chlapců a dívek a skupinou vyznamenaných nepatrné rozdíly ve verbálním subtestu Rozkazy. V ostatních verbálních subtestech Věty, Rozlišování, Analogie se zaznamenané hodnoty mezi chlapci a dívkami mírně liší ve prospěch dívek; v uvedených subtestech dosáhla skupina vyznamenaných v porovnání s ostatními skupinami většího počtu správných odpovědí, skupině vyznamenaných se více blíží dívky. Údaje v tabulce 2b matematické subtesty Počty a Řady ukazují na lepší výkon pro chlapce než pro dívky. Je zajímavé, že skupina vyznamenaných (6 dívek, 1 hoch) dosáhla v těchto subtestech horšího počtu správných a chybných odpovědí než chlapci. Nevýrazné rozdíly jsou mezi skupinou dívek a skupinou vyznamenaných. Údaje v tab. 2b naznačují, že chlapci zkoumaného vzorku mají v porovnání s ostatními skupinami aktuálně lépe rozvinuté matematické schopnosti, zatímco údaje v tabulce 2a ukazují na mírně lepší verbální úroveň u dívek. Při vyhodnocování VIT jsem musela vzít v úvahu časový limit pro jednotlivé subtesty, který se u některých dětí, především se specifickými poruchami učení, významnou měrou podílel na nesprávném nebo nedokončeném plnění úkolů. Se stoupající unavitelností klesala i přesnost jejich práce.

II. 5.2 Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? - text určený k porozumění, charakteristiky zadání

Pro zjišťování úrovně verbálních schopností žáků jsem použila text, který se svým obsahem vztahuje k učební látce dějepisu druhého pololetí šestého ročníku. Bylo velmi zajímavé pozorovat, jak žáci s předloženým textem pracovali. Již předem se žáci na tuto

činnost připravovali. Měli za úkol přinést si na určenou hodinu dějepisu červenou, modrou a zelenou pastelku. Protože se celkově jedná o třídu, která prokazuje malý zájem o školní aktivity, bylo překvapující, že zmiňovaný úkol splnili všichni. Žákům bylo vysvětleno, jak budou v následujícím čase pracovat. Aby žáci mohli sledovat Alexandrova válečná tažení, měl každý před sebou otištěnou mapku Tažení Alexandra Makedonského a jeho říše 336 – 323 př.n.l.. Na začátku vyučovací hodiny vyslechly děti poutavé vyprávění Alexandrova života. Celý výklad byl zakončen pomalým, srozumitelným a přiměřeně hlasitým přečtením textu Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? Poté všichni přítomní žáci obdrželi tištěný text a byli vyzváni, aby si jej sami potichu přečetli, zorientovali se v něm a modrou pastelkou text rozdělili na části. Jednotlivé části pak mohli podle svého uvážení tematicky pojmenovat. V tomto úkolu měli žáci prokázat schopnost orientace a strukturování textu. Červenou pastelkou pak žáci zvýrazňovali důležité informace obsažené v textu. Uvedený úkol byl zaměřen na rozlišování podstatného od nepodstatného. Žáci měli prokázat, že umí najít a pochopit souvislosti; úkol je zaměřen na porozumění textu. V následujícím úkolu zelenou pastelkou označovali slova, kterým nerozumí nebo která jsou pro ně neznámá. Na závěr byli žáci vyzváni, aby napsali, co si z obsahu textu zapamatovali. Všichni žáci byli upozorněni, že mohou, ale nemusí používat stejných slov z textu. Důležité je, aby zachytili hlavní myšlenky. Čas vypracování nebyl rozhodující, při odevzdání práce se ale zaznamenával. Sledovala jsem, aby neopisovali. V průběhu celé vyučovací hodiny panovala ve třídě příjemná atmosféra, žáci klidně a soustředěně pracovali, nikdo nevykřikoval, neotáčel se a neupozorňoval na sebe. Žáci sami spontánně hodnotili práci se zadaným textem kladně, tato činnost je zaujala a vyjádřili přání, aby se tak učili častěji a to i v jiných vyučovacích předmětech. Je nepochybné, že vhodná motivace žáků významně zmírňuje stavy úzkosti a jejich negativních postojů k učební činnosti; navozuje pocit radosti, který člověk prožívá při úspěšném řešení úkolů a tím přispívá k rozvoji poznávacích aktivit žáků.

II. 5.2.1 Interpretace výsledků textu určeného k porozumění

Celý text byl rozdělen na 20 obsahových a 34 informačních jednotek. Do posuzovacího archu jsem zaznamenala zapamatované informace a to i méně přesnou interpretaci žáků. Sledovala jsem rozsah jejich bezprostřední paměti, písemný verbální projev i jeho grafickou úpravu. V době zadávání textu bylo z 27 žáků přítomno: 9 chlapců a 16 dívek.

Tab. 3: Obsahové a informační jednotky textu Proč se A.V. říká „dobyvatel?“

Obsahové jednotky	Informační jednotky	Chlapci získáno	Vyjádřeno v procentech	Dívky Získáno	Vyjádřeno v procentech
I.	1, 2, 3, 4	9	100	13	81,2
II.	5,6	6	66,6	12	75,0
III.	7, 8, 9	5	55,5	10	62,5
IV.	10, 11	6	66,6	7	43,7
V.	12, 13	1	11,1	4	25,0
VI.	14	--	--	--	--
VII.	15, 16	7	77,7	11	68,7
VIII.	17	6	66,6	8	50,0
IX.	18	2	22,2	3	18,7
X.	19	3	33,3	--	--
XI.	20	5	55,5	6	37,5
XII.	21, 22	--	--	--	--
XIII.	23, 24	1	11,1	--	--
XIV.	25,26	7	77,7	8	50,0
XV.	27	6	66,6	9	56,25
XVI.	28	2	22,2	5	31,2
XVII.	29, 30	4	44,4	2	12,5
XVIII.	31, 32	7	77,7	10	62,5
XIX.	33	5	55,5	7	43,7
XX.	34	1	11,1	--	--

Tabulka 3 ukazuje počet zapamatovaných prvků ve skupině chlapců a dívek a procentuální úspěšnost v těchto skupinách. Je patrné, že rozdíly ve schopnosti porozumět textu mezi chlapci a dívkami nejsou významné. Počet zachycených informačních jednotek většinou koreluje s mírou porozumění a s vyjádřením obsahu textu. Ve škole si žáci rozvíjí písemné vyjadřování, které je vázáno na napsané texty; musí se naučit metajazykové schopnosti, tzn. schopnosti, kdy si žák uvědomuje a průběžně sleduje své jazykové vyjadřování. To předpokládá, že žák učivo ovládne a zároveň se zaměří na svou jazykovou činnost. Žáci sledovaného vzorku si poměrně dobře zapamatovali logické jednotky, které se vztahovaly k výchově a vzdělání Alexandra. Menší míra zapamatování se projevila v logické jednotce,

kteřá obsahovala vítězná tažení; zde byl text velmi bohatý na letopočty a názvy míst, kde se bitvy odehrály. Je patrné, že větší množství nových poznatků v této části žáci nedostatečně paměťově zpracovali a z přečteného si zapamatovali méně důležitých informací. Je pravděpodobné, že k závěru vyučovací hodiny se u žáků se specifickými poruchami učení začala projevovat únava a soustředěnost u těchto dětí začala klesat, informační jednotky si pak jen nepřesně vybavovali. Informační jednotky obsahující závěr Alexandrova života zaznamenali téměř všichni žáci. Tím se potvrzuje, že emocionální vztah k zajímavé informaci, k učební látce podporuje a stimuluje zapamatování.

II. 5.3 Prospěch žáků sledovaného vzorku v závěru šestého ročníku

V následující tabulce jsem zaznamenala průměrný prospěch chlapců a dívek třídy 6.A.

Tab. 4: Průměrný prospěch žáků a žákyň v předmětech ČJ, AJ, NJ, M na závěr šestého ročníku školního roku 2004/2005

Vzorek	Počet	Český jazyk		Anglický jazyk		Německý jazyk		Matematika	
		Prům. prospěch	%	Prům. prospěch	%	Prům. prosp.	%	Prům. prosp.	%
Chlapci	11	3,5	44 %	2,9	48 %	4	3,4 %	3,2	44 %
Dívky	16	2,9	56 %	2,0	41 %	3	7,8 %	2,7	56 %
Dohromady	27	3,2	100 %	2,3	89 %	3,3	11 %	2,9	100%

Pro určení průměrného prospěchu nemají všechny učební předměty stejnou váhu, např. výborná známka z matematiky apod. má jiný význam jako stejná známka z tělesné výchovy; průměrný prospěch v naukových předmětech a ve výchovách jsem nesledovala, ačkoli si uvědomuji, že pro žáky školsky neúspěšné v hlavních předmětech, může být výborná známka v naukových předmětech nebo ve výchovách vhodnou motivací pro další školní práci, neboť jedna ze základních potřeb žáka ve škole je potřeba úspěšně zvládnout školní požadavky a chuť učit se nepochybně souvisí s prožíváním úspěchu.

Chlapci sledovaného vzorku v porovnání s dívkami dosáhli výrazně horšího prospěchu ve všech předmětech uvedených v tabulce 4. Průměrná známka třídy 3,2 v českém jazyce a 2,9 v matematice ukazuje, že se jedná o prospěchově slabší třídu. Nemalý vliv má jistě i odchod výborných žáků z 5. ročníku na víceleté gymnázium, ale také rozdílná vzdělanostní úroveň žáků, kteří přichází z okolních vesnických škol na druhý stupeň ZŠ v Kloboukách

Tab. 5a: Přehled závěrečné klasifikace sledovaného vzorku dětí šestého ročníku ve školním roce 2004/2005

Celkem / počet	27	Průměrná známka	Vyjádřeno v procentech
Chlapci	11	1,94	44,4 %
Dívky	16	1,60	55,6 %
Průměrná známka třídy	1,78		
Počet vyznamenaných	7		
Počet propadajících	0		

Tab. 5b: Přehled závěrečné klasifikace sledovaného vzorku dětí šestého ročníku ve školním roce 2004/2005 – procentuální vyjádření

	Celkem	Vyznamenaní	Prospělo	Neprospělo	Nehodnoceno
Počet	27	7	20	0	0
Chlapci, Dívky	(11+16)	(1+6)	(11+9)	(0+0)	(0+0)
Procenta	100 %	26 %	74 %	0 %	0 %
Chlapci, Dívky	(44+56) %	(14+86) %	(55+45) %	(0+0) %	(0+0) %

Pohled do tabulek 5a, 5b naznačuje, že se jedná o třídu žáků s velmi průměrnými prospěchovými výsledky, pouze 26 % všech žáků prospělo s vyznamenaní, ostatní 74 % prospělo; všech 27 žáků sledovaného vzorku postoupilo do dalšího (sedmého) ročníku.

II. 5. 4 Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů

Ve 27 rodinách dětí zkoumaného vzorku jsem šetřila nejvyšší dosažené vzdělání rodičů.

V této třídě je v současné době 24 úplných rodin a 3 rodiny neúplné. Ve dvou rodinách nežije spolu s dětmi otec, v jedné rodině nežije spolu s dětmi matka.

Tab. 6a: Vzdělání otce

Úroveň vzdělání rodičů	Počet	Vyjádření v procentech
I.	--	--
II.	19	70.3
III.	4+1	18.5
IV.	1	3.7
Dohromady	25	92.5

Tab. 6b: Vzdělání matky

Úroveň vzdělání rodičů	Počet	Vyjádření v procentech
I.	--	--
II.	19	70.3
III.	7	25.9
IV.	--	--
Dohromady	26	96.2

Vysvětlivky:

- I. neúplné základní vzdělání
- II. úplné základní vzdělání nebo nižší odborné vzdělání (vyučen)
- III. středoškolské vzdělání, konzervatoř
- IV. vysokoškolské vzdělání

Tabulky 6a a 6b ukazují zvláště dosažené nejvyšší vzdělání otců a matek žáků zkoumaného vzorku. Základní vzdělání nebo nižší odborné vzdělání (vyučen) mají všichni rodiče. Z tabulek je patrné, že mírnou procentuální vyšší vzdělanost dosahují matky než otcové. Kvalitu dosaženého vzdělání rodičů jsem do svého šetření nezahrnula. Je pravděpodobné, že kvalita vzdělání rodičů může mít odlišnou úroveň.

Tab. 7: Průměrný prospěch žáků v předmětech ČJ, AJ, NJ, M dosažený na závěr 6. ročníku školního roku 2004/2005 ve vztahu k získanému vzdělání jejich rodičů

Rodiče Vzdělání	Prospěch žáků: Český jazyk		Prospěch žáků: Anglický jazyk		Prospěch žáků: Německý jazyk		Prospěch žáků: Matematika	
	Prům. známka	%	Prům. známka	%	Prům. Známka	%	Prům. známka	%
VŠ 1	4	3,7 %	3	3,7 %	--	--	4	3,7 %
SOŠ, konzervatoř 12	2,5	29,6 %	2,2	29,6 %	--	--	2,1	29,6 %
ZŠ, vyučen - 38	3,5	66,7 %	2,5	55,5 %	3,3	11,2 %	3,0	55,5 %

Údaje v tabulce 7 ukazují průměrný prospěch žáků vzorku ve vztahu ke vzdělání svých rodičů. Ukazuje se, že existuje určitá souvislost mezi sociokulturním prostředím rodiny, vyjádřeným vzdělaností úrovní rodičů a školními výsledky jejich dětí. Skupina 8 žáků dosáhla lepšího průměrného prospěchu ve všech uvedených jazycích a matematice. Všichni tyto žáci pocházejí z rodin, kde alespoň jeden z rodičů dosáhl středoškolského vzdělání. Ostatních 19 žáků dosáhlo jen velmi slabého průměrného prospěchu v uvedených předmětech. Jejich rodiče mají úplné základní vzdělání a jsou vyučeni v oboru. Do této skupiny zařazují žaka, jehož rodič má vysokoškolské vzdělání. Lze uvést, že vzdělanější rodiče pravděpodobně více podněcují své děti k tomu, aby dosáhli lepších studijních výsledků, lépe organizují přípravu na vyučování, volný čas dětí; svůj vliv má jistě pozitivní výchovné vedení, ale i přiměřená a soustavná kontrola. Většinou jsou také tyto děti vedeny k vykonávání určitých povinností v domácích pracích a zpravidla bývají i dostatečně disciplinované. Šetření ukázalo, že rodinné prostředí, tzn. vzdělanostní úroveň rodičů má velmi nezanedbatelný vliv na rozvoj verbálních schopností dětí, které jsou předpokladem školního vzdělávání, neboť ve verbalizovaném prostředí, a škola jím zcela jistě je, se žáci s nedostatečně rozvinutými verbálními schopnostmi mohou stát školsky neúspěšnými a to může mít zásadní význam pro jejich další životní cestu např. při rozhodování o svém budoucím povolání.

II. 5. 5 Působení jiných faktorů rodinného prostředí

Sledovala jsem i oblast rodinného života a výchovnou úroveň rodiny, zajímala mě především rodinná atmosféra, bytové podmínky, zaměřila jsem se také na materiální podmínky rodiny. Bylo by jistě zajímavé zkoumat bližší vztahy mezi rodiči a dětmi, případně mezi dětmi navzájem, ale k tomu jsem svým výzkumným šetřením nezískala potřebný materiál k vyhodnocení. Mohu pouze u některých dětí na tuto skutečnost poukázat. Ostatní údaje jsem zjistila z osobní dokumentace žáků, další informace vyplynuly z řízeného rozhovoru s dětmi, s rozhovoru s rodiči, ze záznamů výchovné poradkyně a z rozhovorů a záznamů ostatních vyučujících.

Tab. 8: Společenská struktura rodin

Rodina	Chlapci	Procenta	Dívky	procenta
Úplná	9	33,3	14	51,8
Neúplná	2	7,4	1	3,7
nově vzniklá	--	--	1	3,7
Dohromady	11	40,7	16	59,2

Rodinná atmosféra v našich současných společenských podmínkách rozdílně ovlivňuje žáky a zároveň utváří odlišné podmínky pro jejich školní práci.; nesterjně podněcuje rozvoj jejich verbálních schopností i zájmů, ale též jejich vztah ke škole a k učení. Je nepochybné, že škodlivé vlivy rodinného prostředí, na příklad alkoholismus v rodině, negativně ovlivňují žákův školní prospěch. Není možné také opomenout rodinné prostředí, ve kterém nelze hovořit o škodlivých vlivech a přesto může narušit rozvoj osobnosti dítěte. Jde o nepodnětné rodinné prostředí, kde je zásadní nedostatek pozitivního výchovného působení.

Tab. 9: Charakteristiky výchovné rodinné atmosféry

Rodinná atmosféra	CH	%	D	%	Dohromady %
1. bezúhonná	3	11,1	8	29,6	40,7
2. dobrá občasný konflikt	4	14,8	3	11,1	25,9
3 .slabá časté konflikty	2	7,4	4	14,8	22,2
4. rozvrácená	2	7,4	1	3,7	11,1
Dohromady	11	40,7	16	59,2	99,9

Z hlediska výchovné rodinné atmosféry jsem hodnotila rodinu jako bezúhonnou, když se v rodině nevyskytly žádné rušivé momenty a rodinná atmosféra se jevila jako příznivá pro vývoj dítěte. Za dobrou rodinnou atmosféru jsem považovala to, když se v rodině vyskytly občasné konflikty, které ale neměly škodlivý vliv na vývoj dítěte.

Když se v rodině vyskytly vážné konflikty, které negativně působily na dítě, hodnotila jsem tuto rodinnou atmosféru jako slabou. Tam, kde se vyskytly závažné rodinné konflikty, které vedly až k rozpadu rodiny, jsem rodinnou atmosféru hodnotila jako rozvrácenou.

Z tabulky 9 lze vyčíst, že 66,6 % (rodinná atmosféra bezúhonná + dobrá) dětí žije v klidném rodinném prostředí, ve kterém děti neztrácejí jistotu a pocit bezpečí, v prostředí, které jim otevírá prostor pro rozvoj jejich potencialit. Ukazuje se, že z hlediska rodinné atmosféry mají děti potřebný vnitřní klid pro soustředěnou práci, zpravidla nemívají lhostejný vztah ke školní práci a dosahují dobrých školních výsledků. Nebývají podrážděné a roztržité. 22,2 % (rodinná atmosféra slabá) dětí zkoumaného vzorku žije v rodinném prostředí, ve kterém převažuje nedostatečná výchovná péče, celkově jde o méně podnětné prostředí. Tři děti (2 chlapci, 1 dívka) tj. 11,1 % žijí v rozvráceném prostředí. Je pravděpodobné, že nepříznivá rodinná atmosféra nežádoucím způsobem ovlivňuje citový život těchto dětí a může ovlivňovat i rozvoj verbálních schopností; uvedené skutečnosti se pak ukázaly v jednotlivých kasuistikách šetřeného vzorku dětí.

Tab. 10a: Bytové podmínky:

Byt	chlapci	procenta	dívky	Procenta
1 – pokojový	--	--	--	--
2 – pokojový	1	9,0	2	12,5
3 a více pokojový	10	90,9	14	87,5

Tab. 10b: Další majetek rodiny

Zahrada	9	81,8	12	75,0
Vinohrad	5	45,4	4	25,0
Vinný sklep	4	36,3	3	18,7

Tab. 11: Individuální bytové podmínky.

Žák má	Chlapci	procenta	dívky	procenta
Vlastní pokoj	8	29,6	8	29,6
Vl.pracovní. kout	3	14,8	7	25,9
Vlastní postel	11	44,4	16	55,6

V tabulce 10a jsou zachyceny bytové podmínky rodin. 90,9 % u chlapců a 87,5 % u dívek, tj. celkem 24 dětí žije v rodinném domku, 3 děti žijí v panelovém domě. Tabulka 11 poukazuje na individuální bytové podmínky jednotlivých žáků zkoumaného vzorku.

Vlastní pokoj má celkem 16 dětí, vlastní pracovní kout 10 dětí. Jedna žákyně nemá ani vlastní pokoj, ani vlastní pracovní kout, má pouze vlastní postel. Vlastní postel mají všichni. Jak tabulky ukazují, nejsou mezi chlapci a dívkami vzorku žádné zásadní rozdíly. Tabulka 10b označuje další majetek rodin. Rodiny žijí v zemědělské oblasti hanáckého Slovácka Jihomoravského kraje; vztah k půdě je vyjádřen jejím vlastněním, zemědělské práce také vyplňují veškerý volný čas většiny zdejších obyvatel. Z 27 rodin mají rodiče 21 dětí zahradu, rodiče 9 dětí obhospodařují vinohrad. Z tabulek 10a, 10b a 11 je patrné, že rodiny zkoumaného vzorku dětí jsou materiálně dobře situované. Žádné z 27 dětí vzorku nežije ve špatných, případně nevyhovujících bytových podmínkách, které by zásadním způsobem ztěžovaly životní situaci rodiny. Bytové podmínky odpovídají ekonomickým možnostem rodin.

Tab. 12: Předměty kulturního vlivu:

Používané předměty	chlapci	procenta	dívky	procenta
Rádio / hifi věž	11	100	16	100
Televize	11	100	16	100
Video	11	100	15	93,7
DVD	11	100	13	81,2
Počítač	11	100	14	87,5
Mobilní telefon	10	90,9	16	100
Knihovna	9	81,8	13	81,2

Venkovní bazén	6	54,5	10	62,5
Automobil	10	90,9	16	100
Kolo	11	100	16	100

Údaje v tabulce 12 naznačují, že procentuální rozdíly jsou v materiální oblasti mezi chlapci a dívkami vzorku zanedbatelné. Souhrnně lze konstatovat, že v oblasti materiálně – ekonomické (bytové podmínky, předměty kulturního užitku; výši platu rodičů jsem nezkoumala) jsou všechny rodiny zkoumaného vzorku dětí na standardní úrovni. Vzestupný trend materiálního zabezpečení rodin není vždy úměrně vyvažován kulturní úrovní, v našem případě zvyšováním vzdělanostní úrovně rodičů.

Sociokulturní prostředí rodiny v současných společenských podmínkách utváří odlišné podmínky pro školní práci dětí, především proto, že rozdílně formuje jejich osobnost, nerovnoměrně stimuluje rozvoj jejich schopností a zájmů, jejich vztahu ke škole a učení; tím také odkrývá problémy a naznačuje další možné doplnění výzkumné otázky, která byla položena v souvislosti s hypotézami. Zůstává stále otázkou, nakolik změny v rodinném prostředí dokáží vyrovnat rozdíly v učební výkonnosti žáků s méně rozvinutými verbálními schopnostmi oproti druhým, kteří ve škole prospívají. A dále, proč některé děti s dobře rozvinutými verbálními schopnostmi dosahují horšího prospěchu, ačkoliv jejich rodinné prostředí je dobré a některé děti z neutěšeného rodinného prostředí ve škole bez větších problémů prospívají.

II. 6. Obsahová analýza dokumentace žáků z hlediska uvedených hypotéz

Uvedenými procesy jsem zmapovala terén; udělala jsem základní popis, který nic nevyovídá o vzájemných vztazích. Postižení vztahů, které jsem si předsevzala v hypotézách se ukázalo možné, když při daném počtu dětí bude provedena analýza jednotlivých případů. Pouze průměrná hodnota sledovaných proměnných nevyjadřuje vzájemný vztah VIT - prospěch - text k porozumění, proto uvádím jednotlivé kasuistiky v abecedním pořádku s touto strukturou: rodinné prostředí žáka, prospěch, výsledky VIT, text určený k porozumění.

Natálie B., 12 let

Do ZŠ v Kloboukách u Brna přišla po ukončení pátého ročníku v ZŠ Boleradice. V pátém ročníku vykonala zkoušky na Městské víceleté gymnázium v Kloboukách, ale nebyla přijata. Dívka se narodila jako druhé dítě v prvním manželství, má ještě staršího bratra, který na výše uvedeném gymnáziu studuje. Matka vystudovala střední ekonomickou školu, otec střední elektrotechnickou školu. Oba rodiče pochází z mikroregionu Kloboucko; oba v současné době pracují, rodina je materiálně zajištěna. Ve volném čase se všichni členové rodiny věnují turistice, plavání a zejména lyžování. Natálie hraje čtvrtým rokem na klavír (Základní umělecké škola Klobouky u Brna), velmi ráda čte a luští křížovky. Chtěla by studovat, ráda by se stala učitelkou. Dobře navazuje kontakt s ostatními spolu žáky (ve třídě je oblíbená), ale i s dospělými. Ve třídě patří k nejlepším žákům, zatím dosahovala

školních výsledků do průměru 1,5 a byla tedy vždy hodnocena jako žákyně, která prospěla s vyznamenáním.

Subtest	Hrubý skór	Počet získaných chyb
Subtest 1 Rozkazy	10	10
Subtest 2 Počty	5	15
Subtest 3 Věty	8	12
Subtest 4 Rozlišování	26	7
Subtest 5 Řady	14	6
Subtest 6 Analogie	30	10

V zadaném VIT, zejména ve verbálních subtestech, dosahovala dívka podle klasifikace výsledků průměrného počtu získaných chyb, tzn. v rozmezí 10 – 25 chyb.

V textu Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? se dívka velmi dobře orientovala. Celý text rozdělila na 6 částí a zároveň jednotlivé části podle vlastního uvážení pojmenovala: první část - Vychování Alexandra, druhá část – Boje, třetí část – Vítězství, čtvrtá část – Bouření, pátá část – Úmrtí, šestá část – Rozpadnutí říše. Graficky (barevně) jednotlivé části od sebe vhodně oddělila. V jednotlivých částech textu zvýraznila jen důležité, podstatné informace. Soustředila se na podtržení slov či slovních spojení. Velmi dobře pochopila vzájemný vztah pojmů, vzájemné souvislosti nových informací.

Slova únosnou mírou, ke zpřístupnění uvedla jako slova, kterým nerozumí. Protože s uvedeným textem jinak pracovala velmi dobře, lze usuzovat, že výše uvedená slova spíše běžně v komunikaci neuvádí, než, že by jim neporozuměla. Její vlastní interpretace textu obsahovala všechny základní prvky logického obsahu. Z 34 informačních jednotek, které text o Alexandru Velikém obsahuje, jich dívka zaznamenala celkem 25. Dívka má z přečteného textu velký zisk. Prokázala, že se v textu umí rychle a správně orientovat, získané informace dobře kategorizuje, uvažuje o nich i ve vzájemných souvislostech. Dovede se vhodně vyjadřovat. Dívka vyrůstá ve stimulujičím rodinném prostředí, které její verbální schopnosti v dostatečné míře rozvíjí, ale především je vedena k tomu, aby tyto schopnosti uměla vhodně užívat.

Jaroslav B., 13 let

ZŠ Klobouky navštěvuje od první třídy. Narodil se jako první dítě mladému manželskému páru. Má ještě mladšího bratra, který navštěvuje 3. třídu ve stejné základní škole. Matka

vystudovala střední odbornou školu s maturitou, v současné době pracuje jako úřednice. Otec je vyučen - pracuje jako elektrikář. Chlapec od malička vyrůstal zejména ve společnosti dospělých lidí, kontakt navazuje velmi dobře. Ve škole je často kárán za méně vhodné chování k vyučujícím a spolužákům. Rád na sebe upozorňuje. Rodina žije ve vesnici nedaleko Klobouk. Jaroslav i jeho mladší bratr se závodně věnují kolové; Jaroslav ještě také hraje florbal. Sport vyplňuje jeho veškerý volný čas. Ve škole patří spíše ke slabším žákům (průměrná známka 2,3), domácí přípravě věnuje jen velmi málo času. Rád by se stal automechanikem. Rodina je materiálně zabezpečena. Na základě vyšetření v pedagogicko – psychologické poradně byla u chlapce diagnostikována SPU dyslexie. Sám nerad čte, ale rád poslouchá čtený text a jeho obsah je schopen přiměřeně reprodukovat. V jednotlivých subtestech dosahoval poměrně vysokého počtu chyb. Ze subtestů Rozkazy, Věty, Rozlišování, Analogie nejhůře řešil subtest Analogie, kde získal 27 chyb z možných 40 správných odpovědí, také v subtestu Věty vykazoval poměrně velký počet chyb, z 20 správných odpovědí měl 15 odpovědí chybně.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	10	14
Subtest 2 Počty	4	16
Subtest 3 Věty	5	15
Subtest 4 Rozlišování	20	10
Subtest 5 Řady	14	6
Subtest 6 Analogie	13	27

V jednotlivých subtestech se chlapec pohyboval v pásmu průměrného počtu získaných chyb.

V zadaném textu Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? měl chlapec prokázat, že čtenému textu porozuměl, a že obsah textu umí vhodně interpretovat. V prvním úkolu měl chlapec prokázat schopnost orientace v textu; přečtený text rozdělit na několik částí, které dávají určitý smysl. Jednotlivé části mohl pojmenovat. Celý text chlapec rozdělil na sedm částí. Část čtvrtá, pátá, šestá a sedmá tvoří jen jedna věta bez vzájemné souvislosti. Z tohoto prvního úkolu je již patrné, že zcela nepochopil podstatu obsahu čteného textu. V druhém úkolu měl chlapec zvýraznit jen důležité informace. Úkol je zaměřen na rozlišování podstatného od nepodstatného. V první části textu podtrhl vhodná slovní

spojení s informačním obsahem, v druhé části podtrhl jen slova, která nemají spolu žádný vztah. V třetím úkolu měl označit slova nebo slovní spojení, kterým dobře neporozuměl. Chlapec označil slova Aristoteles, opředený, vtáhl, ústí, zpřístupnění. Je možné, že některé slovo skutečně ještě neslyšel (Aristoteles) nebo výše uvedená slova nemá ve své slovní zásobě, běžně je nepoužívá. Čtvrtý úkol byl zaměřen na vlastní reprodukci textu; zde má žák prokázat, že vnímané informace určitým způsobem zpracoval, že pochopil vztah mezi tištěným textem a významem, který je v něm zakódován, tzn. že porozuměl podstatě obsahu čteného textu. Přesto, že chlapec celý text jednou slyšel (v úvodu hodiny učitelka text nahlas a srozumitelně přečetla), dále sám text ještě třikrát četl, ve vlastní interpretaci zaznamenal pouze tři informační jednotky:

Alexandr Veliký

Narodil se roku 356 př. n. l., táhl vojska. Umřel na horečku v Babylóně.

Chlapec disponuje jen krátkodobou pozorností, vzhledem k diagnostikové specifické poruše učení (dyslexie) se projevuje větší unavitelnost při práci s textem. Pro osvojení si nových vědomostí potřebuje více času. Paměť a pozornost není dostatečně trénována. Na nižší úrovni je také vytváření verbálních pojmů. Zadanému textu s obtížemi porozuměl. Rodinné prostředí, kde chlapec vyrůstá, nerozvíjí v plné míře jeho verbální schopnosti, protože v rodině jim nikdo nepřikládá větší důležitost.

Michaela C., 12 let

Do ZŠ v Kloboukách u Brna přišla po ukončení pátého ročníku Základní školy v Boleradicích. Absolvovala přijímací zkoušky na Městské víceleté gymnázium v Kloboukách, kam ale nebyla přijata. Dívka se narodila v prvním manželství, je jedináček. Oba rodiče jsou vyučeni, otec se věnuje podnikání (těžba a prodej dřeva), matka pracuje jako švadlena. Rodina žije nedaleko Klobouk, matka je členkou místního divadelního spolku. Rodina je kulturně i sportovně založená. Dívka se zajímá se o ochranu zvířat, ráda by studovala střední školu zaměřenou na ekologii. Ve volném čase hraje stolní tenis, chtěla by se naučit jezdit na koni; lyžuje, ráda čte. Ve třídě patří k nejlepším žákům (vyznamenání). Do školy chodí ráda; podle ní je „škola fajn“, průměrná známka v prospěchu v závěru 6. ročníku 1,2. Rodinné prostředí nabízí dostatečné množství vhodných podnětů k rozvoji verbálních schopností dívky.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	11	9
Subtest 2 Počty	7	13
Subtest 3 Věty	6	14
Subtest 4 Rozlišování	10	14
Subtest 5 Řady	7	13
Subtest 6 Analogie	9	31

Největší počet chyb (31) získala v subtestu Analogie, který nestačila v časovém limitu dokončit. Podle klasifikace výsledků dosahovala dívka průměrného počtu získaných chyb v rozmezí (10 – 25).

Dívka velmi dobře pochopila podstatu obsahu zadaného textu, ve kterém se rychle zorientovala. Text rozdělila na čtyři odstavce s vlastním pojmenováním 1. Alexandr Veliký, 2. Tažení Alexandra, 3. Pomsta, 4. Smrt Alexandra. Ani s rozlišováním podstatného od nepodstatného neměla dívka problémy, graficky odlišila jen podstatné slovní spojení. Ve třetím úkolu – detekce neporozumění – vypsala slovo rezidentské a slovesný tvar byl pozdraven. V běžné komunikaci slovo rezidentské určitě nepoužívá, proto se jí mohlo zdát neznámé. Sloveso pozdravit jistě zná, méně používaný tvar byl pozdraven zřejmě považuje za málo srozumitelný. Vybavování zapamatovaného prokázala ve vlastní reprodukci. Celý text dívka napsala jako kratší slohovou práci s bohatými výrazovými prostředky. Paměťová reprodukce obsahovala celkem 24 informačních jednotek, ve vlastní interpretaci byly zachyceny všechny logické jednotky. Dívka má velmi dobře rozvinutý verbální projev i z hlediska skladby a adekvátního vyjádření; vyrůstá v rodinném prostředí, které vhodně stimuluje rozvoj verbálních schopností.

Lucie Č., 12 let

Rodina žije na vesnici nedaleko Klobouk. Dívka přišla do ZŠ Klobouky u Brna po ukončení pátého ročníku v ZŠ Brumovice; nebyla přijata na Městské víceleté gymnázium v Kloboukách. Dívka má ještě mladšího bratra. Ve třídě je tichá, nenápadná, uzavřená do sebe (introvertní typ), vyrůstá v úplné rodině. Oba rodiče mají ukončené střední odborné vzdělání s maturitou. Otec v současné době pracuje jako správce budov u soukromé nábytkářské firmy, u stejné firmy pracuje matka jako sekretářka. Dívka kontakt s dětmi či dospělými příliš nevyhledává. Ráda čte, často navštěvuje místní knihovnu; dochází do

keramického kroužku ve školním klubu a také navštěvuje kroužek šití; ruční práce ji těší. Rodina žije spíše uzavřeným životem. Z osobního rozhovoru vyplynulo, že rodiče nemají mnoho přátel. O rodině hovořila dívka v kratších větách, bylo vidět, že na toto téma hovořit nechce. Dívka potřebuje na školní práci klid a dostatečné množství času, pak je schopná úkoly řešit velmi spolehlivě. Z jednotlivých subtestů je možné vyvodit, že vymezený časový limit pro řešení zadaných úkolů ji velmi stresuje, některé testy v určeném čase nedokončila. Kontakt s dětmi ani s dospělými sama nevyhledává; pokud je ale oslovena, nemá žádné výrazné problémy s verbální komunikací; hovoří tiše, neupozorňuje na sebe.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	5	15
Subtest 2 Počty	7	13
Subtest 3 Věty	9	11
Subtest 4 Rozlišování	16	22
Subtest 5 Řady	9	11
Subtest 6 Analogie	22	18

V subtestech Rozlišování a Analogie získala velkých počet chybných odpovědí, oba dva subtesty nestačila v časovém limitu vyřešit. V počtu získaných chyb se pohybuje v dolní hranici pásma, tj. v rozmezí 10-25 chyb.

Text určený k porozumění rozdělila na čtyři části, jednotlivé části opatřila vlastními názvy. S orientací v textu neměla problémy, zatímco větší problémy měla se zvýrazněním podstatného. Ze všech žáků zkoumaného vzorku ji tato činnost trvala nejdéle, přesto za podstatné označila téměř celý text. Ve třetím úkolu, kde měla vybrat slova, kterým nerozumí nebo jsou pro ni neznámá, zvýraznila slovo vtáhl, ačkoliv mám zato, že sloveso vtáhl není nijak neobvyklé a ve své slovní zásobě jej dívka jistě má. Ve vlastní interpretaci textu napsala pouze nadpis a dvě věty s třemi informačními jednotkami. Dívka nepatří ke školsky neúspěšným žákům, naopak, od počátku školní docházky dosahuje dívka velmi pěkných studijních výsledků ani s přechodem na druhý stupeň základní školy se její prospěch výrazně nezhoršil, průměrné známka na vysvědčení v závěru 6. tř. 1.2. Malé zaujetí se zřejmě výrazně projevilo při vypracování zadaných úkolů. Rodina poskytuje dostatečnou míru vhodných podnětů k rozvoji jejich verbálních schopností.

Josef Č., 12 let

Základní škola v Kloboukách u Brna je jeho třetí škola, kterou navštěvuje. Základní školu v Borkovanech, kde bydlí, začal navštěvovat v první třídě; třetí třídu navštěvoval v ZŠ v Těšanech, odkud přešel v průběhu čtvrtého ročníku do základní školy v nedalekých Kloboukách. Chlapec je vychováván v úplné rodině; rodiče chlapce adoptovali (chlapec ví, že byl adoptován), má ještě starší sestru, která studuje třetím rokem na střední umělecké škole. Otec má vysokoškolské vzdělání – pedagogická fakulta, v současné době pracuje jako ředitel soukromé střední umělecké školy v Brně; matka má střední pedagogickou školu a pracuje jako vychovatelka ve školní družině v jedné vesnické základní škole.

Rodina spolu tráví veškerý volný čas – věnují se zejména jízdě na koni, tenisu, plavání, lyžování, často také navštěvují různá divadelní představení a koncerty. Doma mají rozsáhlou videotéku. Chlapec nemá rád kolektivní sportovní hry. Knihy čte velmi zřídka. Ve škole ho zajímá hlavně informatika, v ostatních předmětech, zejména v českém jazyce a matematice dosahuje velmi podprůměrných výsledků (průměrná známka v prospěchu na konci šestého ročníku 2,5), do školy chodí nerad, taktéž domácí přípravě věnuje jen málo času. Ve škole má problémy s kázní, je rád středem pozornosti, za svoje nevhodné chování není příliš ochoten nést odpovědnost. V rozhovoru se vyjádřil, že by rád zlepšil svoje školní výsledky. Vyšetření v PPP rodiče odmítají. S dospělými i s dětmi komunikuje na přiměřené úrovni, dokáže vyjádřit svůj vlastní názor, má poměrně dobře rozvinutý jazykový kód. Malá motivace ke školní práci a slabé volní vlastnosti mohou být příčinou jeho selhávání ve škole.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	8	12
Subtest 2 Počty	4	16
Subtest 3 Věty	7	13
Subtest 4 Rozlišování	6	17
Subtest 5 Řady	8	12
Subtest 6 Analogie	13	27

Chlapec žije ve velmi dobře situované rodině, ve vhodném sociokulturním prostředí. Získaný počet správných a chybných odpovědí neodpovídá jeho verbálnímu schopnostem. Při řešení jednotlivých testů dával hlasitě najevo nezáměr o řešení testovaných položek.

Podle klasifikace výsledků se chlapec pohybuje v rozmezí průměrného počtu získaných chyb (10 – 25).

Text určený k porozumění jej zaujal a zadané úkoly plnil s radostí. Po odevzdání vlastní interpretace obsahu textu se vyjádřil, že „takto by se rád učil i v jiných předmětech.“ V předloženém textu se poměrně dobře orientoval. Zadaný text rozlišil na šest vhodných částí, které jsou v určité souvislosti a dávají smysl, jednotlivé části ale vlastními slovy nepojmenoval. Velmi dobře zvládl i zvýraznění podstatných informací textu, podtrhával jen slova nebo slovní spojení, která k sobě obsahově patří. Slova filozof, výbojně, podmanit označil za slova, kterým dobře nerozumí. V oblasti řečového projevu má chlapec bohatě rozvinutou slovní zásobu, jistě zná i výše uvedená slova, ale zřejmě je nepoužívá. Velmi dobře myšlenkově zpracoval obsah čteného textu, používal dostatečné množství vhodných synonym i slovních spojení. Chlapec vyrůstá ve stimulačním rodinném prostředí, které jeho verbální schopnosti v přiměřené míře rozvíjí.

Nela Č., 12 let

Dívka se narodila jako druhé dítě v prvním manželství. Má ještě staršího bratra, který je v učením oboru. Rodiče jsou vyučeni, otec pracuje jako soukromý elektrikář, matka je zaměstnána jako prodavačka v Makru. Dívka přišla do ZŠ v Kloboukách po ukončení pátého ročníku z vesnické školy v Boleradicích, kde rodina trvale žije.

Od počátku školní docházky na nové škole dosahuje velmi slabých výsledků (průměrná známka v prospěchu na vysvědčení v závěru 6. třídy 2,7). Ráda by se stala vizážistkou. Rodina si velmi zakládá na materiálním vybavení svého rodinného domu. Volný čas tráví většinou členové rodiny společně u televize, sledují velmi nenáročné programy. O sport a kulturu (divadlo, muzea,...) se příliš nezajímají. Dívka si ráda prohlíží módní časopisy, čte téměř výhradně jen časopisy s touto tematikou; knihy téměř nečte, jak říká: „nemá ráda dlouhý text“. Nenavštěvuje žádný kroužek. V běžné komunikaci je verbálně zdatná, ve školní komunikaci má problémy. Obsah čteného i slyšeného hůře reprodukuje, disponuje jen krátkodobou pamětí, analýza a syntéza je na nižší úrovni.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	6	14
Subtest 2 Počty	4	16
Subtest 3 Věty	6	14
Subtest 4 Rozlišování	2	19
Subtest 5 Řady	11	9
Subtest 6 Analogie	15	25

Dívka má velmi pomalé pracovní tempo; to se také projevilo při plnění zadaných úkolů v jednotlivých subtestech. Pět subtestů nebyla schopna v časovém limitu vůbec vyřešit. V určeném čase dokončila pouze jeden zadaný subtest Řady..

Text Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? graficky upravila na čtyři části, které také pojmenovala – první část: Alexandrovo vychování, druhá část: Bitvy, ve kterých vítězil, třetí část: Náhlé úmrtí, čtvrtá část: Rozpad říše. Úkol rozlišit podstatné od nepodstatného vypracovala nedostatečně. V první části podtrhla téměř všechny věty, v ostatních třech částech podtrhla jen slovní spojení bez větších souvislostí. Dívka ovládá formální čtení, ale hůře chápe obsah slov či slovních spojení, případně celého kontextu tištěné informace. Ze slov, kterým dobře nerozumí nebo je nikdy neslyšela, podtrhla slova opředený a pokořil. Tato slova se v jejím verbálním projevu nevyskytují. Ve vlastní interpretaci z 34 informačních jednotek jich zaznamenala jen pět. Dívka má obtíže v porozumění smyslu textu, čtení není pro ni důležitým zdrojem informací. Vlastní reprodukce neobsahovala základní prvky logického obsahu. Je zřejmé, že dívka má sníženou schopnost vytvářet verbální pojmy, narušena je také schopnost konceptualizace a schopnost aplikovat naučené, s tím jistě souvisí i malý rozsah dívčiny znalosti. Rodiče dívky nejsou schopni vytvořit dostatečně podnětné prostředí, nepředávají žádný verbální model, který by dívka mohla napodobovat .

Blanka D., 12 let

Do ZŠ Klobouky u Brna přišla ze ZŠ Boleradice, kde ukončila pátý ročník. Absolvovala přijímací zkoušky na Městské víceleté gymnázium v Kloboukách, ale ke studiu nebyla přijata. Narodila se jako nejstarší dítě v prvním manželství. Má ještě mladšího bratra, který navštěvuje ZŠ v Boleradicích. Otec vystudoval hudební konzervatoř (kytara) a v současné době je ředitelem Základní umělecké školy v Kloboukách, matka je vyučena a pracuje jako

dělnice ve firmě Keramika Krumvíř. Dívka zdědila po otci hudební nadání. Hraje na housle a je členkou cimbálové muziky ZUŠ. Většinu jejího volného času vyplňuje hra na hudební nástroj, ale také velmi ráda čte. Baví ji také počítačové hry; když má čas, dívá se ráda na televizi. Rodiče, hlavně otec, se svým dětem věnují zejména po hudební stránce, ale také jezdí na výlety a rodinné rekreace. Dívka je příjemná, velmi komunikativní. Do školy chodí ráda, průměrná známka na vysvědčení v závěru 6. ročníku 1,4. Mrzí ji, že nebyla přijata na gymnázium. V budoucnu by chtěla být učitelkou hudby.

Subtest	Hrubý skóre	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	16	4
Subtest 2 Počty	5	15
Subtest 3 Věty	10	10
Subtest 4 Rozlišování	30	5
Subtest 5 Řady	11	9
Subtest 6 Analogie	30	10

Kromě subtestu Počty, kde při řešení měla jen 5 správných odpovědí a 15 chybných, se v ostatních subtestech v počtu chybných odpovědí dívka pohybuje v dolní hranici rozmezí 10 – 25 chyb.

Zadaný text strukturovala do šesti částí bez vlastního pojmenování. Nepodařilo se jí dobře rozlišit podstatné informace od nepodstatných, zvýraznila velké množství celých vět ve všech šesti částech textu, obsah čteného textu nedostatečně myšlenkově zpracovala.

Slova opředeny, rezidentské, výbojné nemá ve svém pasivním ani aktivním slovníku, výše uvedená slova vyznačila jako slova, kterým nerozumí. Reprodukce textu neobsahovala všechny prvky logického obsahu. Dívka se písemně vyjadřovala jen v bodech nebo v jednoduchých větách. V interpretaci textu je zachyceno šest informačních jednotek. Sociokulturní prostředí rodiny, ve kterém dívka žije, je dostatečně podnětné a motivující. Přiměřené a citlivé vedení dává možnost k většímu rozvoji jejích verbálních schopností.

Jana D., 12 let

Dívka navštěvuje ZŠ Klobouky u Brna od prvního ročníku. Od počátku povinné školní docházky má problémy se zvládnutím školních povinností a nároků. Byla vyšetřena v pedagogicko-psychologické poradně, kde byly zjištěny specifické poruchy učení dyslexie

a dysortografie, ale také byly diagnostikovány rozumové schopnosti v pásmu podprůměru. Rodiče nesouhlasí s přestupem do speciální školy. Dívka se narodila v prvním manželství již starším rodičům, má ještě dva sourozence sestru a bratra, oba sourozenci jsou již dospělí. Sestra má jedno dítě, není vdaná, žije ve společné domácnosti s rodiči a oběma sourozenci. Starší sestra prodělala náročnou operaci mozku. Tato velmi obtížná životní situace celou rodinu ovlivnila. Oba rodiče jsou vyučeni. Otec pracuje jako dělník v místní firmě Nerie, matka je poštovní doručovatelka. Volný čas rodina tráví spolu u televize, případně se věnují práci na zahrádce. Dívka nenavštěvuje žádný zájmový kroužek, nejraději jezdí na kole nebo „jde ven“. O knihy, divadlo, kino a jiné se nezajímá. V komunikaci používá spíše jednoduché věty a často zájmeno to, huře se vyjadřuje, hledá slova. Uvedené svědčí spíše o omezeném jazykovém kódu. Prospěchově patří dívka k velmi slabým žákům ve třídě. Příčinou výukových obtíží zejména v českém jazyce a matematice je nižší úroveň obecných rozumových schopností, spíše podprůměr ve školsky významnější verbální složce, nižší schopnost logického myšlení (vyšetření v PPP). V budoucnu by dívka chtěla získat řidičský průkaz. O svém budoucím povolání nemá zatím žádnou představu, jak říká: „něco dělat budu.“ Průměrná známka na vysvědčení na závěr šestého ročníku 2,6.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	7	13
Subtest 2 Počty	3	17
Subtest 3 Věty	4	16
Subtest 4 Rozlišování	4	18
Subtest 5 Řady	6	14
Subtest 6 Analogie	7	33

Stanovené časové limity u jednotlivých subtestů, pomalé tiché čtení a nepochopení některých zadaných úkolů vedly k získání velkého počtu chybných odpovědí.

Dívka prokázala dobrou orientaci v textu, který rozdělila na pět částí bez vlastního pojmenování. Rozlišit podstatné od nepodstatného se jí nepodařilo. V textu podtrhala téměř všechny věty. Cizím slovem bylo pro ni slovo filosof. Ve vlastní interpretaci zaznamenala Alexandrovo narození, náhlou horečku a jeho smrt. Jen tři interpretační jednotky napovídají, že obsahu textu dobře neporozuměla. Učení z textu je pro dívku velmi

obtížné. Paměťová reprodukce je založena na vybavování zapamatovaného dříve vnímaného materiálu. Ačkoliv dívka text jednou slyšela a několikrát jej znovu četla, ve vlastní reprodukci nezaznamenala v podstatě žádné základní prvky logického obsahu. Dívka má nedostatečnou slovní zásobu, nezná nebo nepoužívá ani běžná slova. Celkově měla dívka obtíže v porozumění smyslu textu. Čtení pro ni není zdrojem informací. Paměť a pozornost není dostatečně trénována. Rodina poskytuje dívce nejzákladnější péči a jen velmi málo vhodných podnětů, které nedávají možnost, aby se u dívky lépe rozvíjely její verbální schopnosti.

Katka F., 13 let

Od první třídy navštěvuje Základní školu v Kloboukách u Brna. Narodila se ve druhém manželství matky. Matka má z prvního manželství již dospělého syna. Dívka má ještě dvě mladší sestry; jedna sestra chodí do druhé třídy stejné školy, nejmladší sestře jsou 3 roky. O obě sestry se dívka ráda stará. Dívka navštěvuje ve škole 1x týdně kroužek volejbalu, žádný jiný zájem nemá. Nehraje na žádný hudební nástroj, do městské knihovny nechodí. Knihy nikoho doma nezajímají. Volný čas tráví rodina doma, na žádné výlety nejezdí. Ve třídě se jeví spíše jako tichá, nenápadná dívka. Na svůj věk se chová infantilně. Jistě proto, že je výhradně ve společnosti svých mladších sester. Rodiče jsou vyučení, otec pracuje jako traktorista, matka je v současné době na mateřské dovolené. Na vysvědčení v závěru šesté třídy měla průměrnou známku 1,8. Přáním dívky je stát se zpěvačkou.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných opovědí
Subtest 1 Rozkazy	11	9
Subtest 2 Počty	3	7
Subtest 3 Věty	7	13
Subtest 4 Rozlišování	24	8
Subtest 5 Řady	7	13
Subtest 6 Analogie	20	20

Počtem získaných chybných odpovědí se dívka pohybuje podle klasifikace výsledků v rozmezí 10 – 25 chyb.

S orientací v zadaného textu neměla dívka žádné problémy, text rozdělila na čtyři části, které také opatřila vlastními názvy: První část – Alexandrův začátek, Druhá část – Bitvy,

Třetí část – Tahnutí dál, zde použila nevhodný tvar slova, Čtvrtá část – Závěr Alexandrova života. Ve všech čtyřech oddílech výrazně vyznačila vhodná slovní spojení. Dobře porozuměla obsahu textu a graficky označila vzájemné souvislosti. V interpretaci textu dodržovala vlastní rozlišení na čtyři odstavce. V jednoduchých větách se všemi prvky logického obsahu reprodukovala celý text. Čtrnáct informačních jednotek odpovídá dobře rozvinutým verbálním schopnostem. Je pravděpodobné, že rodinné prostředí nestimuluje dívku k lepšímu a kvalitnějšímu verbálnímu projevu. Ve vhodnějším sociokulturním prostředí rodiny by se verbální schopnosti dívky jistě lépe rozvíjely.

Nikola H., 13 let

Do Základní školy v Kloboukách u Brna přestoupila po ukončení 1. stupně Základní školy v Boleradicích. Narodila se jako první dítě, má ještě mladší sestru, která navštěvuje 3. třídu ZŠ v Boleradicích. Rodina žije v rodinném domku. Rodiče jsou vyučení. Otec pracuje jako malíř pokojů, matka jako švadlena dámských oděvů. Dívka ve volném čase velmi ráda kreslí a čte. Také se často a ráda dívá na televizi. Baví ji i domácí práce. Nenavštěvuje žádný zájmový kroužek. Dívka má s některými učiteli problémy především v neverbální komunikaci. Rodiče o chování své dcery ví, ale se školou téměř nespolupracují. Výukové problémy dívka nemá; školními výsledky se řadí k výborným žákům ve třídě, průměrná známka na závěr šestého ročníku 1,5. Dívka o své rodině příliš nehovoří, svůj volný čas většinou tráví doma, případně venku s kamarádkami. Jejím přáním je studovat na vysoké škole jazyky, ráda by se stala letuškou.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	11	9
Subtest 2 Počty	6	14
Subtest 3 Věty	11	9
Subtest 4 Rozlišování	32	4
Subtest 5 Řady	10	10
Subtest 6 Analogie	28	12

Počet získaných správných odpovědí i počet chybných odpovědí ukazuje na poměrně dobře rozvinuté verbální schopnosti dívky.

Text Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? graficky rozdělila na čtyři odstavce, ve kterých se soustředila na podstatné znaky. Ve třetím úkolu (detekce neporozumění) neoznačila ani jedno slovo, slovní spojení nebo větu. Ve vlastní interpretaci vystihla všechny prvky logického obsahu. Na dobré úrovni má dívka rozvinutou operaci analýzy – rozklad celku na části i syntézy – hledání vztahu mezi částmi, stejně tak srovnávání i abstrakci. Celkem získala devatenáct informačních jednotek, které odpovídají klasifikaci 2. Svým prospěchem se dívka řadí k výborným žákům ve třídě. Sociokulturní zázemí rodiny se přiměřeným způsobem podílí na rozvoji verbálních schopností dívky.

Dominik K., 13 let

Do základní školy v Kloboukách u Brna chodí od první třídy. Narodil se v prvním manželství starším rodičům. Chlapec má ještě dvě dospělé sestry, které s rodinou již nežijí. V současné době velmi emocionálně prožívá neshody doma. Otec je často mimo domov. Oba rodiče jsou vyučeni, otec pracuje jako zedník, matka jako ochranka v jednom brněnském obchodním domě. Chlapec se zajímá o historii, rád čte knihy s touto tematikou, dochází do městské knihovny. O sport zájem nemá. Nenavštěvuje žádný kroužek, který nabízí školní klub. Nehraje na žádný hudební nástroj. Nevyhledává ostatní spolužáky; je často sám. Do okolí dává najevo, že o komunikaci příliš nestojí. Pokud je osloven vyučujícím, odpovídá velmi stručně. Občas bývá slovně agresivní. Z rozhovoru s třídní učitelkou vyplynulo, že má otci za zlé jeho časté odchody z domova; matku vnímá jako slabou ženu, která se neumí bránit. Volný čas spolu členové rodiny netráví. Chlapec je většinou doma sám, hraje různé hry na počítači. Ve škole patří k prospěchově průměrným žákům, průměrná známka v závěru 6.třídy 1,8. Po ukončení základní školy by chtěl studovat na Střední odborné škole v Kloboukách, studijní obor agropodnikání.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	11	9
Subtest 2 Počty	7	13
Subtest 3 Věty	6	14
Subtest 4 Rozlišování	24	8
Subtest 5 Řady	9	11
Subtest 6 Analogie	0	40

U subtestu Analogie řešil chlapec prvních pět řádek (všechny chybně), další část textu vůbec nevyplnil. Subtesty Rozkazy, Počty, Věty, Rozlišování nestačil v časovém limitu řešit nebo zřejmě řešit nechtěl. Subtest Řady splnil celý. Podle klasifikace výsledků se chlapec pohybuje v pásmu průměrného počtu chyb, v rozmezí 10 – 25 chyb.

Zadaný text určený k porozumění rozdělil čtyřmi čarami bez číselného označení, bez vlastního pojmenování. První čára odděluje dva řádky shora, další udělal uprostřed věty „U Hydaspes zvítězil roku 326 př. n. l.“, třetí čára končí za slovem v Babyloně, poslední čtvrtá čára je pod poslední větou textu. V druhém úkolu rozlišit podstatné od nepodstatného zvýraznil jednotlivá slova bez větších souvislostí, označil např. slova: krále Filipa, svět Asie, porazil, Kartágo. Slovo filosof považuje za neobvyklé, nerozumí mu. Ve vlastní reprodukci textu zachytil osm informačních jednotek. Celá jeho práce spíše svědčí o tom, že neměl příliš velký zájem zadané úkoly plnit, že tato činnost ho nebavila. Nezájem o práci v jeho případě neznamená, že zadanému textu neporozuměl. Neutěšené rodinné prostředí v současné době chlapce nemotivuje k větší poznávací aktivitě. Nelze ale konstatovat, že jeho jazykový kód by byl omezený nebo, že verbální schopnosti má nedostatečně rozvinuty.

Jana K., 12 let

Základní školu v Kloboukách u Brna začala navštěvovat od první třídy. Dívka se narodila mladému páru jako první dítě. V průběhu prvních let školní docházky dívky se rodiče rozvedli. Při přestupu na druhý stupeň ZŠ již otec není v osobní dokumentaci dívky uveden. O otci dívka nemluví a nikde neuvádí ani jeho jméno, zaměstnání apod. Matka žije s přítelem, se kterým má dceru. Matka je v současné době na mateřské dovolené, dříve pracovala jako prodavačka. O rodině si dívka se mnou povídat nechtěla. Dívka se nevěnuje žádnému koníčku; sport aktivně neprovozuje, divadlo, výstavy, muzea nenavštěvuje. Čtení knih či časopisů ji nebaví. Nejraději chodí s partou kamarádů venku. Rodiče se pravděpodobně nezajímají o to, jak dívka tráví volný čas. Doma se hlavně dívá na televizi, mezi její oblíbené pořady patří Vyvolení a Rodinná pouta. Na mou otázku - co si myslí o škole – zazněla odpověď, že škola je k ničemu; učení ji nebaví, do školy chodí nerada; průměrná známka na vysvědčení v závěru 6. ročníku 2,2. O svém budoucím povolání zatím nepřemýšlí.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	8	12
Subtest 2 Počty	6	14
Subtest 3 Věty	5	15
Subtest 4 Rozlišování	28	12
Subtest 5 Řady	7	13
Subtest 6 Analogie	8	32

V časovém limitu nevyřešila dívka ani jeden subtest. V subtestu Analogie nepochopila řešení zadaného úkolu. V současné době dosahuje dívka slabých školních výsledků. Rodinné prostředí nedává podněty k většímu a hlubšímu rozvoji jejích potencialit.

S textem určeným k porozumění dívka pracovala se zájmem. Bylo na ni vidět, že tato práce ji těší. Graficky rozdělila celý text na šest částí s vlastním pojmenováním. Stejně tak velmi dobře zvýraznila jen podstatné informace celého textu. Slovo filosof nemá ve své slovní zásobě, významu slova nerozumí, slovo filosof v komunikaci nepoužívá. Text interpretovala vlastními slovy, používala rozvité věty. Zaznamenala 15 informačních jednotek. V reprodukováném textu zachytila všechny prvky logického obsahu. Dívka prokázala, že v textu se velmi dobře orientuje, správně chápe souvislosti, je schopna si důležité a podstatné informace zapamatovat a poměrně dobře si je vybavit. Při změně nebo úpravě sociokulturních podmínek rodiny spolu s dostatečnou motivací by verbální schopnosti dívky mohly být přiměřeně rozvíjeny.

Matěj K., 12 let

Po ukončení pátého ročníku v Základní škole Brumovice přešel na druhý stupeň ZŠ do Klobouk u Brna. Chlapec se narodil jako nejstarší dítě v prvním manželství. Má ještě dva sourozence, osmiletého bratra, který navštěvuje výše uvedenou vesnickou školu a tříletého bratra. Otec je vyučen, nyní pracuje jako řidič tramvaje; matka pracovala jako kadeřnice, v současné době je na mateřské dovolené. Chlapec byl vyšetřen v pedagogicko-psychologické poradně z důvodu výukových obtíží; diagnostikována lehká mozková dysfunkce, SPU - dyslexie. Chlapec nemá problémy s navazováním kontaktu, dobře komunikuje. Výchovný styl rodičů se jeví jako značně nedůsledný. Při čtení nebo poslechu je chlapec značně nesoustředěný. O učení nejeví zájem. V důsledku oslabeného nervového systému podává chlapec ve škole horší výkon. Volný čas tráví venku. Rodina bydlí

v rodinném domku, kde má otec dílnu, ve které chlapec občas pobývá a vyřezává různé předměty ze dřeva. Na rodinnou rekreaci, výlety apod. nejezdí. Dny volna i prázdniny tráví stále doma. Dříve hrál chlapec florbal, nyní nemá žádného sportovního či jiného koníčka. Knihy ani časopisy nečte, občas poslouchá moderní hudbu. Na konci šesté třídy měl na vysvědčení průměrnou známku 2,3.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	9	11
Subtest 2 Počty	6	14
Subtest 3 Věty	5	15
Subtest 4 Rozlišování	12	16
Subtest 5 Řady	10	10
Subtest 6 Analogie	18	22

Rodinné prostředí dostatečně nemotivuje chlapce k tomu, aby byl školsky úspěšný, jazykový kód se jeví spíše omezený. Ve školní práci dosahuje podprůměrných výsledků.

Předložený text strukturoval na pět částí, které od sebe výrazně graficky oddělil. Hledat vztahy, pochopit souvislosti, odlišit podstatné od nepodstatného se mu nepodařilo. V celém textu podtrhl letopočty. V detekci neporozumění označil slova opředený, pokořil. Ačkoliv text jednou slyšel a třikrát sám četl, nebyl schopen si zapamatovat a následně vybavit nové znalosti. Chlapcova vlastní interpretace byla velmi nepřesná, např. Vyhrál v jedné bitvě nebo Po chvíli se jeho země rozpadly a jen 70 z nich ještě je, a obsahovala pouze dvě informační jednotky. Porozumění textu je pro chlapce činnost velmi psychicky náročná, z přečteného textu nemá téměř žádný zisk. LMD, dyslexie, nezáměr o školní práci, krátkodobé a nepřesné vybavování, malá slovní zásoba, nepodnětné rodinné prostředí mají jistě zásadní podíl na jeho méně rozvinutých verbálních schopnostech.

Jana K., 12 let

Základní školu v Kloboukách u Brna začala navštěvovat po ukončení pátého ročníku v ZŠ Brumovice. Nebyla přijata ke studiu na Městském víceletém gymnáziu v Kloboukách. Narodila se velmi mladým rodičům (matce bylo 17 let) jako první dítě. Dívka má ještě bratra a sestru. Oba sourozenci již navštěvují 1. stupeň Základní školy v Brumovicích. Dívka se o své mladší sourozence často stará. Rodina žije v domku se zahradou. Otec

vystudoval střední odbornou školu technického směru, matka je vyučena, pracuje jako řeznice. O kulturu, sport, apod. členové rodiny nemají příliš zájem. Většinou jsou všichni doma a volný čas tráví společně u televize. Vlastní větší množství videokazet, případně si je půjčují ve videopůjčovně. Sledují filmy s nenáročným obsahem. Svůj život v dospělosti si dívka představuje tak, že se vdá, bude mít děti a bude si „užívat života.“ Ráda čte dívčí romány a dívčí časopisy; také ráda fotografuje přírodu. V běžné komunikaci je verbálně zdatná.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	14	6
Subtest 2 Počty	7	13
Subtest 3 Věty	10	10
Subtest 4 Rozlišování	22	9
Subtest 5 Řady	8	12
Subtest 6 Analogie	7	33

Všechny uvedené subtesty byla dívka schopna řešit ve stanoveném časovém limitu. Počet chybných odpovědí odpovídá klasifikaci výsledků průměrného počtu získaných chyb, tj. rozmezí 10 – 25. Ve třídě patří dívka ke školsky úspěšným žákům, na vysvědčení v závěru šestého ročníku prospěla s vyznamenáním.

S orientací v textu Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? neměla dívka žádné problémy. Zadaný text strukturovala do pěti částí bez vlastního pojmenování. Dobře porozuměla i druhému úkolu a podtrhala jen vhodná slovní spojení s nosnou výpovědní hodnotou. Slovo rezidentské označila jako slovo, které je pro ni méně obvyklé. Celý text napsala jako kratší slohovou práci, jako vyprávění s historickým obsahem, s bohatými výrazovými prostředky např. oženil se s půvabnou Roxanou nebo jeho oddíly byly vyčerpány až k smrti... . Má velmi dobrou sémantickou paměť; dobře rozumí významům slov, pojmům i jejich vztahům V reprodukováném textu použila také informace, které si zapamatovala z úvodního vstupu učitelky. Reprodukovaný text obsahoval dvacet informačních jednotek. Dívka žije v materiálně zaměřené rodině s dobrými sociálními vztahy, které přispívají i k vhodné komunikaci členů rodiny. Dívka má dostatečnou slovní zásobu, rodina jí poskytuje přiměřený verbální model, který může napodobovat.

Jan M., 12 let

Do Základní školy v Kloboukách u Brna přešel po ukončení pátého ročníku v ZŠ Brumovice. Chlapec se narodil jako jediné dítě v prvním manželství. Rodiče se během prvních let školní docházky chlapce rozvedli. Matka dostala chlapce do trvalé péče. Otec se s chlapcem pravidelně stýká. Otec je vyučen, pracuje jako opravář výtahů. Matka vystudovala střední ekonomickou školu, pracuje jako sekretářka u jedné obchodní firmy v Hustopečích. V současné době má matka přítele, který s nimi žije. Chlapec je značně materiálně orientován. Velmi si zakládá na svém zevnějšku. Nosí výhradně značkové oblečení. V zimě jezdí pravidelně lyžovat do rakouských Alp, v létě tráví dovolenou u moře, mají svá oblíbená letoviska v Řecku. Za svou přednost chlapec považuje to, že již umí řídit auto. Na otázku – jakou cenu má pro tebe život – chlapec odpověděl, že sláva a peníze. Svůj volný čas tráví u počítače a televize; mezi jeho nejoblíbenější pořad patří Vyvolení. Občas jezdí na kole. Ve třídě se baví pouze se dvěma hochy, kteří, jak uvádí, „jsou vzhledem stejní jako on“. S dospělými komunikuje na přiměřené úrovni, má dobře rozvinutý jazykový kód. Školu považuje za „nudnou“. V budoucnu by chtěl vlastnit drahé vozy a letadlo a chtěl by se stát „šéfem“ nějaké velké firmy. Prospěchově patří k výborným žákům třídy, v závěru šestého ročníku prospěl s vyznamenáním.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	12	8
Subtest 2 Počty	6	14
Subtest 3 Věty	6	14
Subtest 4 Rozlišování	10	15
Subtest 5 Řady	14	6
Subtest 6 Analogie	20	20

Subtesty Rozkazy, Počty, Věty, Rozlišování, Analogie nedokončil. Protože chlapec patří ve třídě k nejlepším žákům, domnívám se, že časový limit jej nestresoval, ale že úkoly v jednotlivých subtestech záměrně neřešil.

Text určený k porozumění strukturoval do šesti částí. Vhodně vybral a označil v textu to, co považuje za podstatné. V textu nenašel slova nebo slovní spojení, kterým by neporozuměl. Obsah textu reprodukoval v jednoduchých větách, ve kterých zachytil téměř vše důležité. Vypracovaný text obsahoval 16 informačních jednotek. Přesto, že

motivovanost pro školní práci je malá a rodina také neposkytuje větší množství náročnějších podnětů pro rozvoj jeho poznávacích schopností, jsou verbální schopnosti chlapce rozvinuty na přiměřené úrovni.

Martina M., 13 let

Základní školu v Kloboukách u Brna navštěvuje od první třídy. Dívka žije v neúplné rodině. Rodiče se před několika lety rozvedli. Dívka je v trvalé péči otce. Dívka má ještě staršího bratra, který se učí zedníkem. Otec je vyučen čišníkem, v osobní dokumentaci dívky (2. stupeň ZŠ) jméno ani zaměstnání matky není uvedeno. Otec vlastní hospodu, kde dívka také občas vypomáhá v kuchyni. Společný volný čas spolu členové rodiny netráví. Dívka nejraději chodí ven s kamarády. Líbí se jí rychlá jízda na motorce. O sport, kulturu se nezajímá. Čte jen časopisy; mezi nejoblíbenější patří Bravo Girl, Překvapení, Chvilka pro tebe. V rozhovoru neumí užívat vhodných slov, vypomáhá si ukazovacím zájmenem to. Učení dívku nebaví, domácí přípravě věnuje jen velmi málo času. Některé zadané úkoly obtížněji chápe. Prospěchově patří k slabším žákům třídy, průměrný prospěch na vysvědčení v závěru 6. ročníku 2,0. Její jazykový kód se jeví spíše omezený.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	9	11
Subtest 2 Počty	7	13
Subtest 3 Věty	5	15
Subtest 4 Rozlišování	20	10
Subtest 5 Řady	11	9
Subtest 6 Analogie	11	29

Ve verbálních subtestech získala průměrný počet chyb, tj. v rozmezí 10-25.

V textu Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? se dobře orientovala. Šest od sebe graficky vhodně oddělených částí svědčí o tom, že zadaný úkol vypracovala se zájmem. Označit důležité informace od těch méně důležitých se jí nepodařilo. V předloženém textu podtrhala v podstatě všechny věty. Zadanému úkolu patrně dobře neporozuměla a to zřejmě vedlo ke ztrátě motivace pro plnění dalších úkolů. Žádné slovo neoznačila za neobvyklé, nepochopené. K závěru práce se zadaným textem dávala do třídy hlasitě najevo, že pracovat nebude. Tomu také odpovídá interpretace textu. V holých větách

zachytila pouze čtyři informační jednotky. Neutěšené rodinné prostředí poskytuje nejzákladnější péči; nedostatek vzdělávacích a sociokulturních podnětů v rodině se jistě zásadně podílí na celkové nižší úrovni jejích verbálních schopností.

Jindřich N., 12 let

Do Základní školy v Kloboukách u Brna přešel na začátku třetí třídy z vesnické školy v Borkovanech. Narodil se v prvním manželství jako nejstarší dítě; má ještě sourozence, sestru, které je 2,5 roku. Matka je vyučena a nyní je na mateřské dovolené. Otec je také vyučen, pracuje v kovovýrobě. Chlapec uvádí, že otec trpí různými zdravotními potížemi a je proto často doma. Chlapec má rád procházky přírodou, chtěl by se stát myslivcem. O školu a učení nemá zájem, úkoly plní velmi nerad. Patří k prospěchově velmi slabým žákům. V závěru šestého ročníku byl klasifikován nedostatečnou z fyziky. Opravnou zkoušku vykonal a postoupil do dalšího ročníku. V komunikaci je značně neobratný, jeho jazykový kód je omezený. Volný čas tráví doma každý podle svého, nikam spolu nejezdí. Chlapec je vychováván ve velmi nepodnětném prostředí, nemá zkušenost s běžnými modely komunikace a chování.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	4	16
Subtest 2 Počty	5	15
Subtest 3 Věty	7	13
Subtest 4 Rozlišování	16	12
Subtest 5 Řady	5	15
Subtest 6 Analogie	9	31

Větší počet získaných chybných odpovědí napovídá tomu, že chlapec dobře neporozuměl zadaným úkolům. Verbální schopnosti chlapce se jeví méně rozvinuté. Chlapec nemá v rodině nikoho, kdo by rozvíjel jeho verbální kompetence.

V době zadávání textu Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? nebyl přítomen.

Veronika N., 13 let

Do Základní školy v Kloboukách u Brna dojíždí dívka od první třídy z nedaleké vesnice Velké Hostěradky, kde rodina žije v panelovém domě. Narodila se v prvním manželství

jako nejstarší dítě, má ještě bratra, který navštěvuje čtvrtou třídu ve stejné škole. Oba rodiče jsou vyučeni. Otec má svoji klempířskou firmu, matka pracuje v mateřské škole jako uklízečka, v současné době studuje střední podnikatelskou školu. V zimních měsících rodina jezdí často na hory. Velmi rádi jezdí také do Brna nakupovat do velkých obchodních domů. Divadelní představení, koncerty, výstavy, muzea je příliš nezajímají. V rozhovoru dívka uvedla, že doma všichni rádi uklízí, mají hezký byt a rádi se společně dívají na video nebo na televizi. Dívka byla na žádost matky vyšetřena v pedagogicko-psychologické poradně. V rámci průměrné úrovně obecných rozumových schopností byly diagnostikovány lehčí formy specifických poruch učení. S přechodem na druhý stupeň základní školy se výukové potíže mírně prohloubily. Rodiče se školou velmi dobře spolupracují. Dívka se zodpovědně věnuje domácí přípravě; ve škole zažívá i dílčí úspěchy zejména v naukových předmětech. Z přečteného a slyšeného textu má jen malý zisk. V matematice a jazycích dosahuje horších výsledků, přesto, že k přetrvávajícím dyslektickým potížím je mírněji klasifikována. Průměrná známka na vysvědčení na konci šesté tříd 1,9. Dívka dobře navazuje kontakt, ale v běžné komunikaci používá spíše kratších vět, omezena je i slovní zásoba.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	9	11
Subtest 2 Počty	4	16
Subtest 3 Věty	5	15
Subtest 4 Rozlišování	6	17
Subtest 5 Řady	1	19
Subtest 6 Analogie	15	25

V časovém limitu řešila dívka všechny uvedené subtesty, ale velký počet získaných chybných odpovědí nasvědčuje tomu, že obtížněji chápala řešení zadaných úloh.

Text určený k porozumění rozdělila na sedm částí. Prvních pět částí odpovídá logickým souvislostem obsahu textu, šestou a sedmou část tvoří vždy jen části věty. Lze říci, že v předloženém textu se poměrně dobře orientovala jen v první části, v druhé části dívky již souvislosti unikaly. Čtení s porozuměním je pro ni vzhledem k SPU stále obtížné. Stejně tak rozlišit podstatné od nepodstatného bylo nad její možnosti. V první třech odstavcích graficky zvýraznila celé věty, v ostatních částech označila jen slova bez vzájemných

vztahů. Slovo „opředený“ dívce připadalo neznámé. Vlastní interpretace byla velmi nepřesná, obsahovala jen pět vět např. Alexandr Veliký se nazýval veliký, protože jeho moc rostla a rostla; zachytila tři informační jednotky. U dívky je snížena schopnost vytváření verbálních pojmů, oslabena je i krátkodobá paměť. Přes veškerou snahu v domácí přípravě se jeví verbálních schopností dívky nedostatečně rozvinuté.

Veronika P., 12 let

Základní školu v Kloboukách u Brna navštěvuje od šestého ročníku. První stupeň základní školy absolvovala ve vesnické škole v Boleradicích, kde také bydlí. Oba rodiče jsou vyučeni, otec pracuje jako elektrikář, matka je v současné době v domácnosti. Dívka má ještě mladšího bratra, který chodí do čtvrté třídy v kloboucké základní škole. Dívka navštěvuje základní uměleckou školu, hraje na klavír. Hra na klavír ji nebaví, hrát nechce; žádné jiné aktivity nemá. Volný čas nejraději tráví u televize nebo venku s kamarádkami. Občas poslouchá moderní hudbu a navštěvuje místní knihovnu. Zná jen blízké okolí vesnice. Do Brna jezdí s rodiči zřídka, sama se v tomto městě neumí pohybovat. Na žádné výlety, výstavy, koncerty s rodiči nejezdí. Jak sama říká – nejraději je doma. V rozhovoru je schopna přiměřené komunikace. Průměrnými školními výsledky 1,6 na závěr šestého ročníku se řadí k prospěchově velmi dobrým žákům třídy.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	9	11
Subtest 2 Počty	6	14
Subtest 3 Věty	7	13
Subtest 4 Rozlišování	28	6
Subtest 5 Řady	8	12
Subtest 6 Analogie	26	14

O zadané úkoly dívka nejevila příliš velký zájem. Získala průměrný počet chyb, to znamená v rozmezí 10-25.

Text Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? velmi pěkně graficky upravila na šest částí, které také pojmenovala. Předložený text četla se zaujetím. Velmi pozorně vybrala a označila jen důležité informace. Neobvyklé jí připadalo slovní spojení „únosnou míru“, uvedené slovní spojení nemá ve své slovní zásobě, aktivně jej nepoužívá. Větší množství

přídavných jmen a souvětí, kterými převyprávěla celý obsah textu (šestnáct informačních jednotek), odpovídá dobře rozvinutému jazykovému kódu. Ačkoli rodinné prostředí, ve kterém dívka vyrůstá, nenabízí dostatečné množství podnětů, jež by více stimulovaly rozvoj a využití potencialit dívky, lze konstatovat, že její verbální schopnosti jsou na přiměřené úrovni.

David P., 13 let

Základní školu v Kloboukách u Brna navštěvuje chlapec od první třídy. Do školy dojíždí z blízkých Velkých Hostěrádek. Rodina žije v malém rodinném domku. Chlapec se narodil v prvním manželství jako druhé dítě. Má ještě staršího bratra, který navštěvuje devátý ročník v téže škole. Chlapec se velmi intenzivně zajímá o sport, ten také vyplňuje veškerý jeho volný čas. Závodně hraje florbal a velmi rád také hraje fotbal. O nic jiného zájem nemá. V osobní dokumentaci je uvedeno, že rodiče jsou vyučení. Otec pracuje jako automechanik u jedné soukromé firmy, matka pracuje jako dělnice v hrnčírně. O rodině se mnou hovořit nechtěl. Rodiče se školou nespolupracují. Ve škole nemá chlapec žádné výchovné ani výukové potíže. Ve třídě se jeví spíše jako tichý, nenápadný hoch. S dospělými i dětmi komunikuje na přiměřené úrovni. Průměrným prospěchem se řadí k dobrým žákům třídy; průměrná známka na závěr 6. ročníku 1,8.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	11	9
Subtest 2 Počty	7	13
Subtest 3 Věty	5	15
Subtest 4 Rozlišování	18	11
Subtest 5 Řady	19	11
Subtest 6 Analogie	21	19

Úkoly VIT byl schopen plnit ve stanovených časových limitech. Podle klasifikace výsledků dosahoval chlapec průměrného počtu získaných chyb, tzn. v rozmezí 10 - 25.

Dosavadní školní výsledky ukazují na průměrnou úroveň jeho verbálních schopností.

V době zadávání textu určeného k porozumění nebyl ve třídě přítomen.

Petra P., 13 let

Od první třídy navštěvuje Základní školu v Kloboukách u Brna. V průběhu pátého ročníku vykonala zkoušky na městské víceleté gymnázium, ale ke studiu nebyla přijata. Narodila se jako nejstarší dítě v prvním manželství, má ještě mladšího bratra, který chodí do mateřské školky. Rodiče jsou vyučeni, otec pracuje jako zedník – obkladač, matka je vyučená servírka; v současné době pracuje ve firmě Neria jako dělnice. Protože v posledních dvou letech staví rodiče nový rodinný domek nedaleko Klobouk, nevěnují se aktivně žádnému sportu nebo jiným zájmům. Dívka dochází do školního klubu do kroužku základů společenského tance a také navštěvuje sportovní kroužek košíkové. Občas zavítá do městské knihovny. Dívka nemá problémy s navazováním kontaktu; má poměrně dobře rozvinutou slovní zásobu. Ve třídě patří k žákům s výbornými škol. výsledky, průměr 1,5.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	10	10
Subtest 2 Počty	6	14
Subtest 3 Věty	8	12
Subtest 4 Rozlišování	26	7
Subtest 5 Řady	9	11
Subtest 6 Analogie	16	24

Průměrný počet získaných chyb odpovídá přiměřeně rozvinutým verbálním schopnostem.

V zadaném textu Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? se dívka dobře orientovala. Výrazně barevně od sebe oddělila šest částí. V jednotlivých odstavcích podtrhala jen důležitá slovní spojení. Pochopit vzájemné souvislosti nových informací jí nedělalo žádné potíže. Stejně tak porozuměla všem slovům textu. Její vlastní interpretace textu obsahovala všechny základní prvky logického obsahu. Z 34 informačních jednotek textu o Alexandru Velikém jich zaznamenala 19. Ve vypracovaných úkolech dívka prokázala, že dobře a rychle chápe vzájemné vztahy pojmů, získané informace si pamatuje a umí je kategorizovat. Rodina nabízí kvalitní verbální model, který dívka může napodobovat.

Denisa P., 13 let

Do šestého ročníku Základní školy v Kloboukách u Brna přišla po ukončení pátého ročníku ZŠ v Brumovicích. Hlásila se na Městské víceleté gymnázium v Kloboukách, ale nebyla přijata. Rodina se přistěhovala před dvěma lety z Brna do Brumovic. Žijí v rodinném domku se zahradou. Dívka je nejstarší dítě, má ještě dva mladší sourozence. Ve školním klubu navštěvuje kroužek šití. Na otázku – jak tráví svůj čas po vyučování a o víkendech – odpověděla, že po vyučování jede domů, učí se, pak jde ven. O víkendech chodí nakupovat, pomáhá doma s úklidem, dívá se na televizi nebo jde ven s kamarádkami. Občas jezdí na kole, ráda čte knihy s romantickým námětem. Rodiče jsou vyučeni, otec pracuje jako zedník u stavební firmy Staněk, matka pracuje jako prodavačka v Makru. Dívka se léčí na atopický ekzém. S rodiči jezdí každý rok v letních měsících k moři. Po ukončení devátého ročníku základní školy by chtěla dívka studovat na nějaké střední škole. Ve třídě patří dívka k žákům s výbornými školními výsledky, průměrná známka v závěru šestého ročníku 1,2.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	7	13
Subtest 2 Počty	6	14
Subtest 3 Věty	6	14
Subtest 4 Rozlišování	14	13
Subtest 5 Řady	13	7
Subtest 6 Analogie	22	13

Podle klasifikace výsledků dosáhla dívka průměrného počtu získaných chyb, to znamená v rozmezí 10-25.

Text Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“? čtený na začátku vyučovací hodiny pozorně poslouchala. Po obdržení samotného textu se velmi brzy dokázala v obsahu orientovat a barevně od sebe odlišit jednotlivé části. Vlastní odstavce také pojmenovala: První část – Alexandrovo vychování, Druhá část – Vítězné bitvy, Třetí část – Náhlé úmrtí, Čtvrtá část – Rozpadlá Alexandrova říše. Ve všech částech označila jen důležitá slovní spojení. Protože ve vlastní interpretaci textu použila i méně obvyklá slova jako např. rezidentské, lze usuzovat, že jednotlivým slovům obsahu dobře rozuměla. Celý text napsala ve větách jako kratší slohové vyprávění. Velmi přesně si zapamatovala letopočty.

Úprava jejího textu i barevné zvýraznění nadpisu nasvědčují, že učení z textu jí činí radost. Devatenáct informačních jednotek zachycených ve vlastní interpretaci obsahu zadaného textu ukazuje na velmi dobrou úroveň paměti. V rodinném prostředí, kde dívka vyrůstá, se její verbální schopnosti přiměřeni rozvíjejí.

Michaela S., 13 let

Základní školu v Kloboukách u Brna začala dívka navštěvovat až od šestého ročníku. První stupeň základní školy absolvovala dívka ve vesnické škole v Boleradicích. Dívka se narodila starším rodičům jako třetí dítě. Má ještě dva dospělé sourozence. Oba rodiče jsou vyučeni, otec pracuje jako natěrač domů u jedné stavební firmy, matka v současné době pracuje v pekárně, firma Křížák. S přechodem na druhý stupeň ZŠ se u dívky projeví výukové potíže. Dívka se učí nerada, domácí přípravě věnuje jen velmi málo času. Rodiče ji s učením nepomáhají, se školou téměř nespolupracují. Dívka uvedla, že rodiče uvažují o jejím přeřazení na jinou ZŠ, neboť se domnívají, že „kloboucká škola je příliš náročná“. V rozhovoru žákyně neumí užívat vhodných slov, slova „hledá“. Jazykový kód se jeví spíše omezený. Dívka nemá žádný trvalý zájem, volný čas tráví rodina u televize, sledují zejména pořady televizního programu Nova. Během roku nejezdí rodina na žádné výlety ani na rekreaci. Aktivní sport neprovozují, kultura (divadlo, koncerty, výstavy apod.) je nezajímá. Dívka zná pouze prostředí své vesnice a nejbližšího okolí. Číst knihy ji nebaví, nerada čte obsahově náročnější text. Vlastní knihovnu nemá; jak říká, doma skoro žádné knihy nemají. Na konci šesté třídy měla průměrnou známku 2,8.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	11	9
Subtest 2 Počty	7	13
Subtest 3 Věty	9	11
Subtest 4 Rozlišování	16	12
Subtest 5 Řady	9	11
Subtest 6 Analogie	18	22

V jednotlivých subtestech dosáhla dívka průměrného počtu získaných chyb.

Se zadaným textem pracovala dívka s velkou nechtí, tomu také odpovídá vypracování úkolů. První úkol nedokončila, označila jen první dva odstavce. V druhém, úkolu odlišit

podstatné od nepodstatného, podtrhala v celém textu všechny letopočty bez vzájemných souvislostí. Slova narodil se, táhl dál, která sahala vybrala jako slova, kterým nerozumí. Je jisté, že označená slova zná, rozumí jim a má je ve své slovní zásobě. Lze konstatovat, že daný úkol plnit nechtěla. Stejně tak vlastní interpretace textu je velmi strohá. Dívka napsala obsah textu v bodech. Některá slova jsou hůře čitelná. Tři zaznamenané informační jednotky v její reprodukci textu odpovídají celkovému přístupu ke školní práci i dosahovaným slabým prospěchovým výsledkům. Vzhledem k tomu, že dívku vychovávají již starší rodiče, kteří se zaměřují spíše na materiální zabezpečení členů rodiny, nemá dívka možnost převzít vhodný verbální model; nižší sociokulturní prostředí rodiny nepředkládá dostatečné množství vhodných podnětů pro větší rozvoj jejich verbálních schopností.

David S., 13 let

Základní školu v Kloboukách u Brna navštěvuje od první třídy. Narodil se v manželství jako nejstarší syn, má ještě mladšího bratra, který chodí do čtvrté třídy stejné školy. Rodiče jsou vyučeni, otec pracuje jako opravář elektrospotřebičů, matka jako prodavačka potravinářského zboží. Chlapec pátým rokem hraje na hudební nástroj (trubka). Jezdí i na různé hudební soutěže v rámci České republiky. Velmi hezky zpívá. Profesionálně se hudbě věnovat nechce. Otec hraje na akordeon. Chlapcův dědeček zpívá v místním mužském pěveckém sboru. V hudebním vzdělání je chlapec rodiči podporován. Za školní sportovní oddíl hraje florbal. Ve školním klubu navštěvuje kroužek základů společenského tance. Chlapec spontánně navazuje komunikaci s dospělými, má dobrou slovní zásobu. Učení ho nebaví, domácí přípravě věnuje méně času. V pedagogicko-psychologické poradně byly u něj diagnostikovány specifické poruchy učení (dyslexie). V českém jazyce je hodnocen známkou dostatečně. V ostatních předmětech dosahuje průměrných výsledků, na závěr šestého ročníku měl prospěchový průměr 1,7.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	7	13
Subtest 2 Počty	7	13
Subtest 3 Věty	7	13
Subtest 4 Rozlišování	14	13
Subtest 5 Řady	12	8
Subtest 6 Analogie	19	21

Hrubý skór a průměrný počet získaných chyb odpovídá přiměřeně rozvinutým verbálním schopnostem.

Text určený k porozumění a k osvojení si nových znalostí rozdělil na sedm částí. Také označení jen podstatných informací splnil dobře. V textu zvýraznil věty, které jsou důležité. V předloženém textu nenašel slovo, kterému by neporozuměl. Vlastní reprodukce textu je méně bohatá. Celkově napsal pět vět, ve kterých zachytil čtyři informační jednotky. K závěru činnosti bylo vidět, že chlapcova pozornost již klesá. Ačkoli text jednou slyšel a třikrát jej četl, v paměti nepodržel více důležitých informací, i když se snažil vyhovět a zadaný úkol splnit. Chlapec vyrůstá v přiměřeně stimulujícím rodinném prostředí, které dává možnost dobrého rozvoje verbálních schopností dítěte.

Tomáš V., 13 let

Od první třídy navštěvuje Základní školu v Kloboukách u Brna. Narodil se v prvním manželství jako druhé dítě. Má ještě staršího bratra, který studuje střední odbornou školu, obor informatika. Do školy chlapec dojíždí z malé vesnice Borkovany. Matka vystudovala střední ekonomickou školu, pracuje jako účetní; otec je vyučen, pracuje jako svářeč. V současné době se manželství jeví velmi nevyrovnané, otec často není doma. Chlapec hovoří o tom, že se rodiče asi budou rozvádět. Na základě vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně byla u chlapce diagnostikována dyslexie a dysortografie. IVP matka nežádala, ale po dohodě s vyučujícími je chlapec mírněji klasifikován, přesto patří spíše mezi školsky neúspěšné žáky, průměrná známka v závěru šesté třídy 2,9. Matka do školy pravidelně dochází; svého syna stále omlouvá, ve výchově je nedůsledná. Otec se na výchově zřejmě nepodílí. Na prvním stupni základní školy hrál chlapec florbal, nyní neprovozuje aktivně žádný sport. Často se dívá na televizi, zajímají ho automobilové závody, jiný zájem nemá, „nic ho nebaví“. Do knihovny nechodí, o kulturu se členové rodiny nezajímají; ve volném čase společně nic neprovozují. V rodině zjevně chybí pevný řád. V současné době nemá vhodnou smysluplnou náplň svého volného času. Obvykle bývá odpoledne sám doma, matka se ze zaměstnání vrací až v pozdních odpoledních hodinách.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	6	14
Subtest 2 Počty	7	13
Subtest 3 Věty	9	11
Subtest 4 Rozlišování	20	10
Subtest 5 Řady	8	12
Subtest 6 Analogie	12	28

V časovém limitu nedokončil chlapec ani jeden subtest. Pro děti se specifickými poruchami učení je tento typ standardizovaného testu velmi náročný. Stanovené časové jednotky pro každý subtest se mohou stát stresovým faktorem, který se významně podílí na vysokém počtu chybných odpovědí.

V zadaném textu určenému k porozumění se poměrně dobře orientovat. Předložený text rozdělil na čtyři části, které ještě barevně označil. Podstatné informace vybrat nedokázal, podtrhl v podstatě celý text. Slovo „opředený“ se mu zdálo neznámé. Vzhledem k výše uvedeným specifickým poruchám učení, v rámci svých možností, splnil poslední úkol, kdy měl vlastními slovy celý obsah znovu zachytit. Šest informačních jednotek, které zaznamenal, naznačují, že jeho pozornost a paměť s náročností úkolu klesala. Přesto po celou dobu práce s textem pracoval s radostí. V současné době neutěšené rodinné prostředí nenabízí mnoho podnětů k lepšímu rozvoji chlapcových verbálních schopností.

Daniel V., 12 let

Do Základní školy v Kloboukách u Brna přešel z pátého ročníku ze ZŠ v Brumovicích. Nebyl přijat ke studiu na Městské víceleté gymnázium v Kloboukách. Narodil se jako druhé dítě v prvním manželství, má ještě staršího bratra, který studuje na Střední odborné škole v Kloboukách. Oba rodiče mají ukončené středoškolské vzdělání maturitou. Otec pracuje jako mistr v kovovýrobě, matka je sekretářka v základní škole. Rodina jezdí pravidelně v zimních měsících na hory, v létě k moři. Chlapec se aktivně nevěnuje žádnému sportu. Volný čas tráví doma u počítače, informatiku by v budoucnu rád studoval, nebo chodí s kamarády ven. Občas čte knihy s dobrodružnou tematikou, kino navštěvuje jen zřídka. V divadle byl pouze se školou. O kulturní život nejeví rodina příliš velký zájem. Chlapec žije s rodiči v nově postaveném rodinném domku. Komunikuje na dobré úrovni, vhodná volba slov, slovních spojení odpovídá přiměřeně rozvinutému jazykovému kódu.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	10	10
Subtest 2 Počty	7	13
Subtest 3 Věty	6	14
Subtest 4 Rozlišování	8	16
Subtest 5 Řady	7	13
Subtest 6 Analogie	21	19

Hrubý skór a počet získaných chyb v rozmezí 10 – 25 odpovídá průměrně rozvinutým verbálních schopnostem. Ve škole byl v závěru 6. ročníku klasifikován do průměru 1,6.

Předložený text určený k porozumění tematicky rozdělil na šest částí. Ani jednu část neopatřil vlastním pojmenováním. Velmi dobře si poradil s rozlišením podstatného od nepodstatného, vhodně označil jen důležité informace textu.. Za méně srozumitelné zvýraznil slovní spojení „pověstmi opředený svět Asie“. Obsah textu převyprávěl vlastními slovy, jeho reprodukce obsahovala všechny prvky logického obsahu. Celkově si zapamatoval šestnáct informačních jednotek. Chlapec vyrůstá v přiměřeném sociokulturním prostředí rodiny, které předává k napodobování vhodný verbální model.

Ondřej V., 13 let

Do Základní školy v Kloboukách u Brna přestoupil po ukončení pátého ročníku Základní školy v Brumovicích. Narodil se jako první dítě v druhém manželství matky. Oba rodiče jsou vyučeni. V osobní dokumentaci má chlapec u obou rodičů jako zaměstnání uvedeno podnikatel. V rozhovoru chlapec nic bližšího neuváděl; o rodině neměl zájem hovořit. Má ještě nevlastního staršího bratra, který navštěvuje stejnou školu. Od počátku docházky do výše uvedené školy má chlapec výchovné problémy, často bývá slovně agresivní. Matka se školou příliš nespolupracuje. Chlapec aktivně sportuje, hraje tenis a fotbal. Rád pracuje na počítači. Informatika je jeho nejoblíbenější předmět ve škole. Chtěl by tento obor jednou vystudovat. Volný čas, jak říká, každý tráví po svém; společně nic nedělají. Prospěchově patří k velmi dobrým žákům, průměrný prospěch v závěru 6.ročníku 1.7.

Subtest	Hrubý skór	Počet chybných odpovědí
Subtest 1 Rozkazy	13	7
Subtest 2 Počty	7	13
Subtest 3 Věty	8	12
Subtest 4 Rozlišování	32	4
Subtest 5 Řady	13	7
Subtest 6 Analogie	18	22

Hrubý skór tj. počet správných odpovědí a počet získaných chybných odpovědí nasvědčuje přiměřeně rozvinutým verbálním schopnostem.

Úkol orientovat se v zadaném textu chlapci nečinil žádné potíže. Celý text strukturoval do pěti částí, které výrazně od sebe oddělil. Ani jedno slovo, slovní spojení či větší obsahový celek neoznačil za nepochopené. Podstatné informace si vypsál na okraj předloženého textu. Obsah textu reprodukoval v krátkých větách. Každou větu napsal na samostatný řádek. Z rozhovoru jsem zjistila, že si dělá jednoduché poznámky, když se má naučit rozsáhlejší množství učební látky. Práce se zadaným textem tomu také napovídá. Ve vlastní interpretaci textu zaznamenal šestnáct informačních jednotek. V rodinném prostředí, kde oba rodiče podnikají, nenachází chlapec takové podněty, které by více stimulovaly rozvoj jeho verbálních schopností.

„Poutem společnosti je rozum a řeč.“

Cicero

Závěr

V závěru lze říci, že získané výsledky vyjadřují adekvátní složitost vztahu úrovně verbálních schopností a sociokulturního prostředí rodiny, vyjádřené především vzdělanostní úrovní rodičů. Sociokulturní prostředí rodiny se stává důležitým faktorem ovlivňujícím rozvoj a úroveň verbálních schopností dítěte. Žáci, jejichž rodiče dosáhli středoškolského nebo vysokoškolského vzdělání, mají zpravidla lépe osvojenou dovednost komunikovat rozvinutým jazykovým kódem. Verbálně schopní od verbálně méně schopných se liší rozsahem aktivního slovníku, zapamatováním si poznatků a jejich porozumění, tzn. že je umí vhodně uspořádat, označit podstatné a důležité, že poznatky umí zpracovat i v jiné formě. Odlišují se také v rychlosti a přesnosti vybavování. U těchto dětí je sémantická paměť, analýza a syntéza na velmi dobré úrovni.

Omezeným, méně rozvinutým jazykovým kódem komunikují děti, které vyrůstají v málo podnětném sociokulturním prostředí a jejichž rodiče dosáhli nižšího vzdělání. Děti přicházející do školy z tohoto prostředí mají zpravidla méně rozvinuté vyjadřovací schopnosti, které jim neumožňují dostatečně rozumět učební látce, výstižně psát, správně odpovídat aj. To se pak projevuje v hodnocení prospěchu. Výzkumným šetřením se prokázalo, že lepšího prospěchu dosáhli žáci, kteří mají vzdělanější rodiče, ať už jednoho nebo oba. Nejlepší prospěch do průměru 1,5 mělo sedm žáků tzn. 26 % z rodin s vyšší vzdělanostní úrovní rodičů; dvacet dětí mělo prospěch do průměru 2,9 tzn. 74 %. Jedná se o žáky, jejichž rodiče dosáhli základního vzdělání a jsou vyučeni v oboru. Vzdělanostní úroveň rodičů, jejich profesní podmínky, se mohou stát dobrým předpokladem pro vytváření učebních návyků dětí. Je žádoucí, aby se ve vhodném sociokulturním prostředí rodiny u dítěte rozvíjely takové vlastnosti, které povedou k jeho školní úspěšnosti, neboť pro vlastní profesní dráhu je kvalitní vzdělání předpokladem.

Ukázalo se také, že děti z rodin s vyšším vzdělanostním standardem jsou na školu, na učitele, na zkoušení, na domácí úkoly apod. lépe připraveny než děti z ostatních rodin, ale nelze říci, že jsou emocionálně nebo sociálně připraveny lépe.

Určitý podíl na úrovni sociokulturního prostředí rodiny má také místní prostředí, ve kterém rodina delší čas žije. Všechny děti zkoumaného vzorku žijí v mikroregionu Kloboucko. První stupeň základní školy absolvovali někteří žáci ve vesnických školách

tohoto regionu, s přechodem na druhý stupeň základní školy začali mnozí dojíždět do Klobouk. Rozdílná úroveň vzdělávání ve vesnických školách mohla do jisté míry ovlivnit horší prospěchové výsledky žáků v šesté třídě druhého stupně základní školy.

Protože v tomto malém městečku není zavedena železniční doprava, jsou lidé plně odkázáni na autobusovou či osobní dopravu. Z důvodů tzv. „ztrátových spojů“ se v této oblasti často omezuje hromadná doprava. Tím se snižuje možnost vzdělávání v jiných institucích, ale i možnost dojíždění za kulturními akcemi jako jsou koncerty, divadlo, výstavy, filmová představení, apod. Dojíždění také ovlivňuje náplň volného času dětí. Zájmové kroužky, které nabízí kloboucký školní klub a základní umělecká škola, končí svou činnost nejpozději v 16 hodin, kdy z Klobouk odjíždí poslední spoje do okolních vesnic.

V místním prostředí zcela chybí možnost např. jazykově se více vzdělávat. Nejbližší jazyková škola je v Hodoníně vzdáleném 25 km od Klobouk nebo v krajském městě Brně, které leží 31 km od městečka. Z místních kulturních institucí v omezené míře funguje kino (4x v měsíci) a ochotnický divadelní spolek v Boleradicích (divadelní představení 1x v měsíci). V Klobouckém regionu se těší velké oblibě cimbálové kapely. Z místních tradic se dodržuje a předává vztah k lidovému kroji a zdobení kraslic. Jak už jsem uvedla, v místě kromě ZŠ, gymnázia, SOŠ a ZUŠ nefungují žádné jiné vzdělávací instituce, to se jistě odráží v nižší vzdělanostní úrovni rodin zmiňovaného mikroregionu.

Protože v této oblasti je nedostatek pracovních příležitostí, musí většina rodičů dojíždět za prací do Brna. Časné odchody a pozdější příchody rodičů domů poznamenávají chod domácnosti; jistě i výchovu, volný čas členů rodiny i systematickou přípravu dětí do školy. Na základě rozhovorů s rodiči i dětmi šetřeného vzorku se ukázalo, že v těchto rodinách dochází méně často k vzájemné komunikaci. Rodiče se zpravidla soustředí na „přidělení“ úkolů v domácnosti, dále na občasnou kontrolu vypracovaných domácích úkolů nebo připravenosti pomůcek. Opačně děti podávají „základní informace“ o prožitém školním dnu. Mnozí rodiče vyjádřili názor, že domácí příprava dětí na školu je příliš nezajímavá. Nechtějí být svými dětmi obtěžováni dotazy, většinou s dětmi nevedou žádné zajímavé rozhovory.

Rodiny dětí šetřeného vzorku žijí ve vinařské oblasti. Vinohradnické, polní a zahrádkářské práce jsou pro rodiny zkoumaného vzorku dětí prioritou. Můžeme zde proto očekávat, že způsob řešení problémů, výběr a obsah slov v komunikaci bude pravděpodob-

ně odlišný od jazyka školy, který se používá pro komunikaci ve školním vyučování. Slovní zásoba je spíše omezená, rodiče užívají jednoduchých vět nežli složitějších souvětí. V této souvislosti je potřeba děti vést k tomu, aby se jejich slovní zásoba více rozvíjela, aby se naučili užívat řeč k vyjadřování svých citů, myšlenek a postojů.

Důležitou úlohu zde má školní prostředí, jehož základní úlohu vidím v kompenzaci větších či menších nedostatků ve schopnostech nebo v osobnostním rozvoji dítěte. Proto by měl učitel znát životní historii žáka, aby při výchově a vzdělávání přiměřeně ovlivnil formování jeho osobnosti. Učitel má ve své pedagogické práci předkládat takové množství vhodných podnětů, které umožní dítěti prožívat úspěch, a které zároveň budou žáka motivovat k překonávání překážek a povedou k dobrému vztahu ke školní práci.

Poznatky uvedené v teoretické části i v empirickém šetření otevírají možnost dalšího pedagogicko-psychologického diagnostikování vlivu verbálních schopností na školní práci žáka. Ve škole je poznávání světa vedeno slovním výkladem a právě v jazyce se odráží myšlení dítěte. Jak už bylo uvedeno v teoretické části, je jazyk důležitým nástrojem k poznávání okolního světa, tedy kromě dorozumívání slouží jazyk také k poznávání. Myšlení a učení je situačně vázáno, proto si má učitel i dnes ve své učitelské činnosti stále uvědomovat, že školní vyučování má být spojeno se skutečnými životními situacemi, že školní vyučování má vycházet z reálných problémů. Stále platí, že žák se učí, jen když je aktivní. Učitel má možnost uplatňovat různé činnosti žáků; při probírání nového učiva může obměňovat prostředky, které používá, tzn. vizuální materiál, slovo, komunikace žáků ve skupině apod. Tím může oslovit žáky s odlišnou úrovní verbálních schopností a zároveň jejich verbální schopnost lépe rozvíjet.

Verbální schopnosti se utvářejí ve společenských podmínkách ať už příslušného státu, národa, města, vesnice, ale zejména v sociokulturním prostředí rodiny. V kasuistikách se výrazně ukázal vztah úrovně verbálních schopností dítěte s jeho sociokulturním prostředím rodiny. Rodina stále zůstává zásadní sociální institucí a důležitým článkem v životě společnosti, zůstává základní sociální skupinou v procesu socializace dítěte. Nejen, že jsou zde uspokojovány základní biologické a psychické potřeby, ale sociokulturní prostředí rodiny ovlivňuje jedince až do jeho dospělosti. Vhodné rodinné prostředí je zdrojem základních sociálních jistot a zkušeností, výrazně se podílí na hodnotovém systému dítěte a právě v takovém prostředí vzniká pozitivní vztah dítěte k sobě, ke vzdělání, ke světu. Proto se ani ve stejném prostředí nemohou utvářet zcela stejní lidé, ale socializací se formují individuality, jedinečné osobnosti. V sociokulturním prostředí rodiny si dítě osvojuje lidské formy chování, zejména chování ve styku s druhými lidmi, osvojuje si hodnoty

společnosti, její kultury, která má nesmírné množství forem, protože kterákoliv z lidských činností je kulturou zasažena, ať už je to kultura bydlení, práce, zábavy, odpočinku, studia a podobně.

V průběhu socializace se formují poznávací procesy, emoce, celá osobnost. V sociokulturním prostředí, v němž dítě žije, se vytváří předpoklady celé jeho budoucí životní dráhy. Sociální, ekonomický, kulturní status, vzdělání rodičů, zaměstnání, míra vzájemného styku v rodině i mimo ni ovlivňuje stimulaci rozvoje verbálních schopností. Kvalitní působení rodiny nemůže nahradit žádná jiná instituce. Je důležité postihovat celou osobnost žáka ve vztahu k jeho makro, mezo i mikroprostředí. Nelze opomenout, že motivace, zaměřenost zájmů dítěte, jeho sebehodnocení a očekávání rodičů, učitelů, ale i jeho postoj vůči těmto očekáváním jsou neméně důležitými faktory rozvoje jeho verbálních schopností a že mají významný vliv na formování osobnosti mladého člověka.

Seznam literatury:

- ALAN, J. *Společnost, vzdělání, jedinec*. Svoboda Praha. 1971. 25-135-74
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. UK Praha. 1993. ISBN 80-7066-534-3
- ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda*. Karolinum Praha. 2001. ISBN 80-246-0154-0
- ČERNÝ, J. *Úvod do studia jazyka*. Rubico. Olomouc. 1998. ISBN 80-85839-24-5
- ČERNÝ, J. *Malé dějiny lingvistiky*. Portál Praha. 2005. ISBN 80-7178-908-9
- GAVORA, P. *Gramotnost': vývin modelov, reflexia praxe a výskum*
Pedagogika 2/ 2002
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Argo. 1997. ISBN 80-7203-124-4
- HAVLÍK, R. *Sociologie výchovy a školy*. Portál Praha. 2002. ISBN 80-7178-635-7
- KOŤA, J.
- JANÍČEK, J. *Cyril Höschl/Kde bydlí lidské duše*. Portál Praha. 2004.
ISBN 80-7178-954-2
- KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. Gaudeamus HK. 1988. ISBN 80-7041-841-9
- KRAUS, B. *Člověk – prostředí – výchova*. Paido. Brno. 2001. ISBN 80-7315-004-2
- POLÁČKOVÁ, V.
- KELLER, J. *Úvod do sociologie*. Sociologické nakladatelství. Praha. 1992
ISBN 80-86429-39-7
- MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. SPN Praha. 1992.
ISBN 80-04-25236-2
- MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*. Blok Brno. 1990. 47-004-90

- PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Karolinum Praha. 1998
ISBN 80-7184-569-8
- PELIKÁN, J. *Pomáhat být, Otevřené otázky teorie provázející výchovy*. Karolinum
Praha. 2002. ISBN 80-246-0345-4
- PIAGET J. *Psychologie dítěte*. Portál. Praha. 1997. ISBN 80-7178-146-0
INHELDEROVÁ, B.
- PRUCHA, J. *Pedagogické teorie a výzkumy na západě*. Praha. 1992.
ISBN 80-7066-628-5
- PRUCHA, J. *Moderní pedagogika*. Portál. Praha. 2002. ISBN 80-7178-631-4
- PSTRUŽINOVÁ, J. *K některým otázkám struktur intelektové schopnosti ve vyučovacím
procesu*
časopis Pedagogika č. 4 (zvláštní otisk). 1983
- PSTRUŽINOVA, J. *Intelektové schopnosti patnáctiletých žáků různého sociokulturního
prostředí*
časopis Pedagogika č. 4 (zvláštní otisk). 1977
- RABUŠICOVÁ, M. *Postavení rodičů jako výchovných a sociálních partnerů školy*
(shrnutí některých výsledků z výzkumného projektu)
časopis Pedagogika č. 4. vyd. PF UK Praha. 2004
- RABUŠICOVÁ, M. *Gramotnost, : staré téma v novém pohledu*
Nakl. Georgetown.. Brno 2002. ISBN 80-86251-14-4
- VÁGNEROVÁ, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*
Praha. Karolinum ISBN 80-246-0181-8
- VAVŘÍNEK, V. *Portréty – Alexandr Veliký*. Svoboda Praha. 1967. 25-007-67
- VYGOTSKIJ, L. *Myšlení a řeč*. SPN Praha. 1970. 14-442-71

Seznam příloh:

- Příloha č. 1** Text určený k porozumění
Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“?
- Příloha č. 2** Schematický přehled textu určenému k porozumění
- Příloha č. 3** Řízený rozhovor s dětmi – otázky
- Příloha č. 4** Dotazník vlastní konstrukce

Anotace diplomové práce

Text diplomové práce je zaměřen na téma rozvoje verbálních schopností v souvislosti se sociokulturním prostředím rodiny. Práce obsahuje teoretické poznatky z dané problematiky a empirické šetření verbálních schopností žáků konkrétní třídy a jejich rodinného prostředí.

V úvodní teoretické části jsou vymezeny pojmy jazyk, jazykový kód a komunikace, včetně charakteristických znaků. V práci je zmíněna podstata a funkce rodiny, dále Bernsteinova teorie jazykového kódu, která hovoří o vztahu mezi sociálním původem žáků, rozvinutosti jejich jazyka a školní úspěšností.

V empirické části je zjišťována úroveň verbálních schopností žáků sledovaného vzorku.. Výzkum upozornil na rozvoj verbálních schopností ve vztahu k sociokulturnímu prostředí rodin. Šetřena byla především vzdělanostní úroveň rodičů, kulturní bohatství rodin, volný čas rodinných příslušníků, pozornost byla věnována také jejich sportovním a kulturním aktivitám.

Text určený k porozumění:

Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“?

Pomůcky: mapy, pastelky

Expoze

Alexandr Veliký se narodil roku 356 př.n.l. jako syn makedonského krále Filipa II. v místě Pella. Byl vychován řeckým filosofem a přírodovědcem Aristotelem. Už jako chlapec se hodně zajímal o pověstmi opředený svět Asie. Poté, co se stal roku 336 př.n.l. králem Makedonie a upevnil makedonskou vládu na severní hranici a v Řecku, vydal se na válečné tažení do Asie. Nejprve zdůvodnil toto tažení zkázami, které způsobili Peršané v dřívějších dobách v Řecku.

V listopadu roku 333 př.n.l. narazil na krále Persie – Daria III., a porazil ho v bitvě u Issos. Nabídku míru ze strany Persie odmítl a táhl dál do Přední Asie. Nejprve pokořil Sýrii. Roku 332 př.n.l. porazil znovu perského krále Daria III. v bitvě u Gaugamelu. Nechal se vyhlásit králem Asie a krátce poté vtáhl do Babylonu a Susy. Jako pomstu za zničení Akropole nechal spálit roku 330 př.n.l. perské rezidentské město Persepolis. Jeho dobyvačná cesta však ještě nebyla u konce. Poté, co pokořil Ostiran, táhl roku 327 př.n.l. dále přes Hindukuš směrem do Indie. U Hydaspes zvítězil roku 326 př.n.l.. Když chtěl pak proniknout dále k řece Ganga, jeho oddíly se začaly bouřit. Námaha a trmácení již překročily únosnou míru. Přesto jeho admirál plul mezitím se zbytkem vojska podél pobřeží Indického oceánu a Perského zálivu až k ústí Eufratu a Tigridu.

Poté, co byly Makedonie, Řecko a Přední Asie spojeny a staly se tak velkou říší, plánoval Alexandr zase nové výbojné cesty. Chtěl si podmanit Kartágo a západní část Středomoří. Uprostřed příprav ale podlehl náhlé horečce a zemřel roku 323 př.n.l. v Babyloně.

Brzy potom se jeho říše, která sahala od Řecka až k Indii, rozpadla. Přesto ale došlo zásluhou Alexandra Velikého ke zpřístupnění celé Přední Asie řecké kultuře. K tomu přispělo asi 70 měst, která Alexandr založil.

Schematický přehled textu Proč se Alexandru Velikému říká „dobyvatel“?

Logické jednotky	Obsahové jednotky	Informační jednotky
1. Výchova a vzdělání Alexandra	I. Alexandr Veliký se narodil r. 336 př. n.l. jako syn makedonského krále Filipa II. Byl vychováván Aristotelem. Už jako chlapec se zajímal o pověstmi opředený svět Asie.	1, 2, 3, 4
	II. R. 336 př.n.l. se stal králem Makedonie. Upevnil makedonskou vládu na severní hranici a v Řecku.	5, 6
2. Alexandr a jeho vítězná tažení	III. Vydal se na válečná tažení do Asie. Zdůvodnil toto tažení zkázami, které způsobili Peršané v dřívějších dobách v Řecku.	7, 8, 9
	IV. R.333 př.n.l. narazil na krále Persie – Daria III., a porazil ho v bitvě u Issos.	10, 11
	V. Nabídku míru ze strany Persie odmítl , a táhl dál do Přední Asie.	12, 13
	VI. Nejprve pokořil Sýrii.	14
	VII. Roku 332 př.n.l byl pozdraven jako osvoboditel a syn boha v Egyptě.	15, 16
	VIII. VIII. Zde založil město Alexandria.	17
	IX. Z Egypta táhl dál přes Eufrat a Tigris do Persie.	18
	X. R.331 př.n.l. porazil znovu perského krále Daria III. v bitvě u Gaugamelu.	19

	XI. Nechal se vyhlásit králem Asie a krátce poté vtáhl do Babylonu a Susy.	20
3. Konec Alexandrova tažení	XII. Jako pomstu za zničení Akropole nechal spálit r.330 př.n.l. perské rezidentské město Persepolis. XIII. Poté, co pokořil Ostiran, táhl r. 327př.n.l dále přes Hindukuš směrem do Indie. U Hydaspes zvítězil r. 326 př.n.l. XIV. Když chtěl pak proniknout k řece Ganga, jeho oddíly se začaly bouřit. XV. Námaha a trmácení již překročily únosnou míru. XVI. Přesto jeho admirál plul se zbytkem vojska podél pobřeží Indického oceánu a Perského zálivu až k ústí Eufratu a Tigridu. XVII. Poté, co byly Makedonie, Řecko a Přední Asie spojeny a staly se tak velkou říší, plánoval Alexandr zase nové výbojné cesty. XVIII. Chtěl si podmanit Kartágo a západní část Středomoří. Uprostřed příprav ale podlehl náhlé horečce a zemřel r. 323 př,n.l.	21, 22 23, 24 25, 26 27 28 29, 30 31, 32
4. Řecký charakter říše	XIX. Brzy potom se jeho říše rozpadla. XX. Záslouhou Alexandra Velikého byla řecká kultura zpřístupněna celé Přední Asii.	33 34

Řízený rozhovor s dětmi - otázky

1. Řekni deset slov, která tě nejlépe charakterizují.
2. Napiš deset slov, která charakterizují všechny členy vaší rodiny.
3. Co si myslíš, že budeš dělat za pět let? Za deset let? Za dvacet let?
4. Jak trávíš svůj čas po vyučování a o víkendech?
5. Co máš ze všech činností, které provozuješ ve svém volném čase, nejraději?
Kterou z nich máš rád nejméně?
6. Které jsou tvoje oblíbené sporty, koníčky nebo umění, máš-li nějaké?
7. Které jsou tvoje oblíbené televizní pořady?
Na jaké televizní pořady se dívají ostatní členové rodiny?
8. Které časopisy rád pravidelně čteš?
9. Jaké velké cíle se snažíš uskutečnit?
10. Co si myslíš o škole?
11. Jsi spokojen sám se sebou? Co bys chtěl, aby se zlepšilo?

Dotazník vlastní konstrukce

Obracím se na Vás se žádostí o přesné a pravdivé vyplnění níže uvedených položek. Nejprve si pozorně celý dotazník přečtete, vyplňte úvodní tabulku a pak výrazně označte své odpovědi *znakem x*.

Třída:	Pohlaví:	Věk:

Bytové podmínky:

Moje rodina má byt:	1- pokojový	Ano	Ne
	2- pokojový	Ano	Ne
	3 a vícepokojový	Ano	Ne

Bydlíte v rodinném domku:	Ano	Ne
Bydlíte v panelovém domě:	Ano	Ne

Máte:	Zahradu	Ano	Ne
	Vinohrad	Ano	Ne
	Vinný sklep	Ano	Ne

Individuální bytové podmínky:

Máte:	Vlastní pokoj	Ano	Ne
	Vlastní pracovní kout	Ano	Ne
	Vlastní postel	Ano	Ne

Předměty kulturního vlivu, které doma používáte:

Rádio / hifi věž	Ano	Ne	Mobilní telefon	Ano	Ne
Televizor	Ano	Ne	Knihovna	Ano	Ne
Video	Ano	Ne	Venkovní bazén	Ano	Ne
DVD	Ano	Ne	Automobil	Ano	Ne
Počítač	Ano	Ne	Kolo	Ano	Ne

Děkuji Vám za Váš čas, který jste věnovali mému dotazníku.

